

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SOSYAL BİLGİLER DERSİ “TARİHE YOLCULUK” ÜNİTESİ İLE
ÖĞRENCİLERİN BİLİŞSEL YAPILARININ VE KAVRAMSAL GELİŞİM
SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ**

Ayşe GÜVEN

ORCID: 0009-0006-8470-1083

Danışman

Doç. Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL

ORCID: 0000-0003-4595-816X

Konya – 2024

TEŞEKKÜR

Araştırmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen, bilgileriyle yolumu aydınlatan danışman hocam Doç. Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL'a katkılarından dolayı teőekkürü bir borç bilirim. Çalışmam sırasında fikirlerine başvurduğum ve her zaman destekçim olan eşim Burhanettin Güven'e, araştırmayı uyguladığım Bursa ili Yıldırım İlçesi Milli Eğitim M¼d¼rl¼ę¼'ne bağlı Emek Ortaokulu idarecilerine, öğretmenlerine ve araştırmanın çalışma grubunda yer alan sevgili öğrencilerime, bug¼nlere gelmemi sağlayan aileme ve tüm öğretmenlerime sonsuz teőekk¼rlerimi arz ederim.

Ayşe G¼VEN

Kasım 2024

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ.....	10
1.1. Problem Durumu	11
1.2. Araştırmanın Amacı	12
1.3. Araştırmanın Önemi	12
1.4. Sayıtlar (Varsayımlar).....	13
1.5. Sınırlılıklar	13
1.6. Tanımlar	13
2. ALAN YAZIN (İLGİLİ ARAŞTIRMALAR).....	14
2.1. Alan Yazın.....	14
2.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı	14
2.1.2 Sosyal Bilgilerin Önemi	15
2.1.3 Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	16
2.1.4 Sosyal Bilgilerde Kavramların Önemi	18
2.1.5 Kavram Öğretimi.....	18
2.1.6. Bilişsel Yapı	25
2.1.7. Kelime İlişkilendirme Testi.....	25
2.1. 8. Tarihe Yolculuk Ünitesinde Yer Alan Bazı Kavramlar	26
2.2. İlgili Araştırmalar	29
2.2.1. Tezler.....	29
2.2.2 Makaleler.....	33
3.YÖNTEM.....	36
3.1 Araştırmanın Modeli	36
3.2 Araştırmanın Çalışma Grubu	37
3.3 Veri Toplama Aracı.....	37
3.4 Verilerin Toplanması.....	38
3.5 Verilerin Analizi.....	38
4. BULGULAR	40
4.1 Anahtar Kavramlara Verilen Cevap Kelime Sayılarına İlişkin Bulgular.....	40
4.2 Anahtar Kavramlara Verilen Cevap Cümlelerin Analizine İlişkin Bulgular	50

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	57
5.1 Sonuçlar ve Tartışma.....	57
5.2 Öneriler.....	62
KAYNAKLAR.....	63
EKLER.....	67
Ek 1. Ders planı	67
Ek 2. Genel ağda hazırlanan oyunların görselleri	70
Ek 3.Kelime İlişkilendirme Testi	71
Ek.4. Ders Anlatımında Kullanılan Anlam Çözümleme Tablosu Örneği	74
EK.5. Öğrenciler Tarafından Doldurulan Kavram Karikatürü Örnekleri	75
EK.6. Ders Anlatımında Sınıf Tahtasında Oluşturulan Kavram Haritası Örnekleri	76

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Sosyal Bilgiler Dersi “Tarihe Yolculuk” Ünitesi İle Öğrencilerin Bilişsel Yapılarının Ve Kavramsal Gelişim Süreçlerinin İncelenmesi başlıklı tez çalışmamın toplam **76** sayfalık kısmına ilişkin, 20/11/2024 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%30** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

20/11/2024

Ayşe GÜVEN

Doç. Dr. Tuğba Cevriye ÖZKARAL

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

20/11/2024

Ayşe GÜVEN

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

AÇT: Anlam Çözümleme Tablosu

Akt.: Aktaran

F: Frekans/ Tekrar Sıklığı

KİT: Kelime İlişkilendirme Testi

KN: Kesme Noktası

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

TC: Türkiye Cumhuriyeti

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER DERSİ “TARİHE YOLCULUK” ÜNİTESİ İLE ÖĞRENCİLERİN BİLİŞSEL YAPILARININ VE KAVRAMSAL GELİŞİM SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ

Ayşe GÜVEN

İlköğretim kademesi derslerinden olan sosyal bilgiler dersi disiplinler arası bir dal olmasından dolayı içerik ve kavramlar yönünden zengin bir derstir. Bu sebeple kavram öğretimi konusu sosyal bilgiler dersi için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada 6. sınıf öğrencilerinin “Tarihe Yolculuk” ünitesine ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ünite içerisinde yer alan kurultay, kut inancı, Gök Tanrı inancı, ikili teşkilat, töre, ordu millet, kurgan, balbal ve yuğ kavramları anahtar kavramlar olarak belirlenmiştir.

Veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testinin (KİT) kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubu 2023-2024 eğitim-öğretim yılı 1. Dönem Bursa ili Yıldırım ilçesine bağlı bir devlet okulunun 6. sınıf öğrencileridir. 11-13 yaş aralığındaki 22 kız 13 erkek öğrenciden oluşan 35 öğrencinin katıldığı çalışmada okul ve öğrenci seçiminde kolay ulaşılabilir ve elverişli örneklem yöntemi izlenerek araştırmacının görev yaptığı okulun öğrencileri seçilmiştir.

Çalışmada boylamsal tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırılmak istenen özelliklerin zamana göre değişim ve gelişimini belirlemek amacıyla kelime ilişkilendirme testi, konu anlatımı öncesinde öğrencilerin ön bilgilerini tespit etmek ve ilk zihinsel çağrışımlarını yoklamak amacıyla ön test olarak uygulanmıştır. Üç haftalık ders anlatımı ve uygulanan çeşitli kavram öğretim teknikleri sonucunda aynı kelime ilişkilendirme testi tekrar uygulanmış ve iki test arasındaki sonuçlar analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların anahtar kavramlara yönelik cevaplarının tekrarlanma sıklığına göre frekans tabloları oluşturulmuştur. Ayrıca kavramlar arasındaki anlamsal yakınlığı göstermek ve katılımcıların bilişsel yapısında beliren şemaları somutlaştırmak amacıyla her bir kavram için kavram ağları oluşturulmuştur.

Anahtar kavramların yüzeysel hatırlama düzeyinde bir çağrışım ürünü olmadığından emin olmak ve cevap olarak üretilen kelimelerin kavramlarla ilişkilendirilmesinin gözlenmesi amacıyla katılımcıların kelime ilişkilendirme testinde oluşturduğu cümleler de analiz edilmiştir. Belirlenen kategorilerde ele alınan cümleler kavramlara yönelik yanılgıların ve kavramın bilimsel tanımına uygun olup olmadığının tespitine katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak uygulanan ön test ile öğrencilerin kavramlara yönelik yanılgıları ve eksik bilgileri tespit edilmiştir. Ders sürecinde kavram öğretimi kolaylaştıran yöntem ve tekniklerden yararlanarak öğrencilerin kavramları tanınması, yanlış öğrenmelerinin doğruyla değiştirilmesi, öğrenilen kavramın farklı tanımlarla ifade edilmesi sağlanmıştır. Son test verilerine bakıldığında hem üretilen cevap kelime ve cümle sayılarının arttığı hem de kavramlara dair bilimsel doğruluğu yüksek ilişkilendirmelerin yapıldığı tespit edilmiştir. Kelime ilişkilendirme testinin diğer derslerde de kullanılması ve kavram öğretimi konusuna gereken özenin gösterilmesi önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Kelime ilişkilendirme testi, Bilişsel yapı

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Secondary Social Sciences Education
Social Studies Education Program
Master Thesis

RESEARCHING OF STUDENTS' COGNITIVE STRUCTURES AND CONCEPTUAL DEVELOPMENT PROCESSES WITH THE UNIT OF "JOURNEY TO HISTORY" IN SOCIAL STUDIES LESSON

Ayşe GÜVEN

The social studies course, which is one of the primary school level courses, is a rich course in terms of content and concepts because it is an interdisciplinary branch. For this reason, the subject of concept teaching is of great importance for the social studies course. In this study, it is aimed to examine the cognitive structures of 6th grade students regarding the unit "Journey to History". For this purpose, the concepts of congress, belief in Kut, belief in Sky God, dual organization, tradition, army nation, kurgan, balbal and yuğ in the unit were determined as key concepts.

The study group of this research, in which the word association test (WAT) was used as the data collection tool, was the 6th grade students of a public school in the Yıldırım district of Bursa province in the 1st Term of the 2023-2024 academic year. In the study in which 35 students, 22 girls and 13 boys between the ages of 11-13 participated, the students of the school where the researcher worked were selected by using the easily accessible and convenient sampling method in school and student selection.

The longitudinal scanning method was used in the study. In order to determine the change and development of the features to be investigated over time, the word association test was applied as a pre-test to determine the students' prior knowledge and to examine their first mental associations before the subject explanation. After three weeks of lesson explanation and various concept teaching techniques, the same word association test was applied again and the results between the two tests were analyzed. Descriptive analysis method was used in the analysis of the data. Frequency tables were created according to the frequency of repetition of the participants' answers to the key concepts. In addition, concept networks were created for each concept in order to show the semantic closeness between the concepts and to concretize the schemes that emerged in the participants' cognitive structure.

In order to ensure that key concepts were not products of association at the superficial level of recall and to observe the association of words produced as answers with concepts, the sentences created by the participants in the word association test were also analyzed. The sentences considered in the determined categories contributed to the determination of misconceptions about the concepts and whether the concept was in accordance with its scientific definition.

As a result, the students' misconceptions and missing information about the concepts were determined with the applied pre-test. By using methods and techniques that facilitate concept teaching during the course, students were able to recognize the concepts, change their incorrect learning with correct ones, and express the learned concept with different definitions. When the post-test data were examined, it was determined that both the number of produced answer words and sentences increased and scientifically accurate associations were made about the concepts. It was suggested that the word association test should be used in other courses and that the necessary attention should be paid to the subject of concept teaching.

Keywords: Social studies, Word association test, Cognitive structure

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Türk kültür ve medeniyeti geniş bir coğrafyaya yayılarak hem Türk milletini hem de yayıldığı bölge ve devirleri etkilemiştir. Bu köklü tarihi öğrenmek, bize aktarılan kültürel mirası benimseyip gelecek kuşaklara aktarmak milli sorumluluğumuzdur. Geçmişimize bilgi ile sahip çıkarak bu kültürel mirası başkalarına anlatma ve aktarabilme olgunluğuna kavuşuruz.

İlköğretim temel derslerinden olan sosyal bilgiler dersi öğretim programında, okul kademelerine uygun olarak genel amaçlar belirtilmektedir. Söz konusu program ile ortaokul seviyesini tamamlayan öğrencilerin ilköğretim seviyesinde kazandıkları yetkinlikleri geliştirmenin yanında millî ve manevî değerleri benimsemiş, hak ve sorumluluklarını bilen, vatan ve milletini seven, Türk kültürü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayıp, millî bilinci oluşmuş, bunun yanında kültürel mirasını koruma arzusu taşıyan bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır (MEB, 2018).

Sosyal bilgiler dersinde belirlenen genel ve özel amaçlara ulaşmak için ders içeriği öğrenme alanlarına ayrılmıştır. Her öğrenme alanında bulunan konulara uygun olarak çeşitli öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmaktadır. Bu konular içerisinde öğretimi en zor olanı tarih konularıdır. Çünkü tarihî konular soyut kavramlar içermekte ve öğrencileri yaşadıkları zaman ve mekanlardan uzaklaştırıp, tarihi olayların geçtiği zaman ve mekanlara götürmektedir. Bu durum konuların öğrenilmesini ve bağlantı kurulmasını zorlaştırmaktadır(Çetin vd. 2022).

Bireyler erken yaşlardan itibaren gözlemleyerek, deneyimleyerek, görerek veya duyarak basit somut kavramları öğrenebilir. Ancak soyut kavramlar ile yukarıda bahsedilen tarihî ve kültürel değerleri kapsayan kavramları öğrenmek ve öğretmek özel çaba gerektiren bir süreçtir (Senemoğlu, 2018). Asubel, “Bireylerin düşünme eylemini gerçekleştirirken bu eylemin aslında, nesnelere, olaylar ve durumlar dünyasından çok kavramlar dünyasında gerçekleştiğini” belirtmektedir. Bu bilgiden hareketle bireylerin herhangi bir şeye dair bilgilerini düzenleme, bu bilgileri başka bilgilerden ayırma ve bağlantı kurma işini kavramlar aracılığıyla gerçekleştirdiği söylenebilir(Dündar, 2011). O halde kalıcı ve anlamlı bir öğrenmenin gerçekleşmesi için kavramların doğru ve sistemli bir şekilde kazandırılması gerekmektedir. Bu süreçte tarih, coğrafya, ekonomi, hukuk, sosyoloji, antropoloji gibi birçok bilim dalına dair konuları kapsayan sosyal bilgiler dersinde de kavramların öğretimi doğru ve anlamlı yapılmadan öğretim süreçleri verimli olmayacaktır (MEB, 2005).

Anlamli ve kalici öğrenmeler sağlamannn temel şartı kavram yanılığlarının tespit edilip giderilmesidir. Kavramlara dair yanılığlar tespit edilmeden yeni bilgilerin öğrenilmesi ya da bilgiler arasında doğru ve anlamlı bağlantı kurulması mümkün değildir. Zihindeki yanılığ bilgiler tespit edilerek doğrularıyla değiştirilmesi gerekir. Bu süreç kavramsal değişim süreci olarak adlandırılmaktadır (Özmen, 2007). Araştırma sonuçlarına bakıldığında, kavramsal değişimin kolay olmadığı, özel strateji ve zaman gerektiren bir süreç olduğu görölmektedir.

Geçmiş yıllardaki çalışmalara bakıldığında kavramsal değişimi ölçmek için ön test son test şeklinde uygulanan kavram testleri kullanılarak aradaki farklar belirlenmeye çalışılmıştır. Güncel araştırmalarda ise; kavramsal değişim, kavramsal anlama ve bunun başarıya etkisini ölçmeye yarayacak test ve formlar üzerinde çalışıldığı görölmektedir (Sencar, 2004). Kavram haritaları, zihin haritaları, yapılandırılmış grid, tanılayıcı dallanmış ağaç gibi teknikler bu amaca hizmet etmektedir.

Tercih edilen yöntemlerden biri de Kelime İlişkilendirme Testi'dir. Kelime İlişkilendirme Testi; "bireylerin bilişsel yapısını ve bu yapıdaki kavramlar arasındaki bilgi ağını ortaya çıkarmak için kullanılan etkili bir yöntemdir. Ayrıca bu yöntemle kavram yanılığlarını tespit etmek ve kavramsal değişimleri belirlemek; uzun süreli hafızadaki kavramsal ilişkilerin yeterliliği veya yetersizliğini incelemek de mümkündür.(Kılıç Avan ve Kalenderoğlu, 2018).

Bu çalışma ile, Kelime İlişkilendirme Testi aracılığıyla hem öğretimi zor olan hem de soyut özellik gösteren tarih konularına dair ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin bilişsel yapılarının ölçülmesi amaçlanmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Bu çalışmanın temel problem cümlesi, 6. sınıf öğrencilerinin "Tarihe Yolculuk" ünitesinde geçen kavramlara ilişkin bilişsel yapıları nelerdir? sorusudur. Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:

Alt Problemler

1. 6.sınıf öğrencilerinin "kurultay" kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?
2. 6. sınıf öğrencilerinin "kut inancı" kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?
3. 6. sınıf öğrencilerinin "Gök Tanrı inancı" kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?
4. 6. sınıf öğrencilerinin "ikili teşkilat" kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?

5. 6. sınıf öğrencilerinin “töre” kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?
6. 6. sınıf öğrencilerinin “ordu millet” kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?
7. 6. Sınıf öğrencilerinin “kurgan” kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?
8. 6. Sınıf öğrencilerinin “balbal” kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?
9. 6. Sınıf öğrencilerinin “yuğ” kavramına yönelik bilişsel yapıları nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmada; KİT aracılığıyla, 6. sınıf “Tarihe Yolculuk” ünitesinin içinde yer alan 9 kavramla (kurultay, kut inancı, Gök Tanrı inancı, ikili teşkilat, töre, ordu millet, kurgan, balbal, yuğ) ilgili ders öncesi ve sonrası öğrencilerin bilişsel gelişimini ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu bağlamda kavramsal değişim süreçleri de incelenmiştir. Ayrıca öğrencilerde hangi kavramlarda kavram yanılgısı olduğu da tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Son yıllarda geleneksel eğitim anlayışı terkedilmiş, bireyi merkeze alan ve aktif öğrenmeyi hedefleyen yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına geçilmiştir. Öğretim programlarında eğitim öğretim süreçleri ve ölçme değerlendirme faaliyetlerinde değişime gidilmiş ve yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak düzenlenmiştir. Bu değişimler doğrultusunda anlamlı ve sürekli öğrenmeyi gerçekleştirmeye yönelik kavram öğretimini sağlayacak yöntem ve teknikler de geliştirilmiştir (Çoban ve Temir, 2022). Kavramlar; nesnelere, duygu ya da düşüncelerin insan zihnindeki soyut tasarımıdır. Yaşadığımız dünyayı anlamlandırma sürecinde tarih, coğrafya, ekonomi, siyaset bilimi, antropoloji, sosyoloji gibi disiplinlere ait temel kavramları bilmemiz gerekir (Candan, 2004). Bu disiplinlere ait konu ve kavramları kapsayan sosyal bilgiler dersinde de etkili ve kalıcı öğrenmeler oluşturmak için kavram öğretimi önemli bir yere sahiptir. Nitekim sosyal bilgiler öğretim programlarının genel hedef ve içeriklerine sosyal bilimlere ait kavramların kullanılması da dahil edilmiştir (Tokcan, 2017).

Bu çalışma, uygulanan KİT aracılığıyla, sosyal bilgiler dersinin temel amaçları arasında yer alan *“öğrencilerin vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri bunun*

yanında Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşması, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri” amacına ulaşmak için ön koşul olan kavramların öğretiminin doğru ve anlamlı sağlanması ile gelecekte yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır.

1.4. Sayıtlar (Varsayımlar)

Araştırmada, Kelime İlişkilendirme Testinin katılımcılar tarafından içtenlikle cevaplandırıldığı varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

- Araştırma, Bursa ili Yıldırım ilçesinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir ortaokulda 2023-2024 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 6.sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.
- Araştırma, 6.sınıf sosyal bilgiler dersinde “Tarihe Yolculuk” ünitesinde geçen 9 kavram (kurultay, kut inancı, Gök Tanrı inancı, ikili teşkilat, töre, ordu millet, kurgan, balbal, yağ) ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Kültür: Bir toplumu diğer toplumlardan ayıran, tarihsel bir gelişim süreci olan toplumların kendine özgü örf ve adetleri, mimarisi, dili, dini, düşünüş ve yaşam tarzına kültür denir (Ültanır, 2003).

Kavram: Çevremizdeki nesnelere, fikirleri, olayları ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden araçlara kavram denir. Kavramlar sayesinde birey düşüncelerini düzenler, fiziksel ve sosyal dünyayı anlayıp anlamsal bağlar kurar. “Kavramlar, bilinçli düşünceye potansiyel olarak erişilebilir anlam birimleri olarak tanımlanır”(Mandler, 2012).

Kelime İlişkilendirme Testi: Alan yazında yapılan araştırma ve çalışmalarda öğrencilerin olası kavram yanılgılarını tespit etmek ve hedeflenen konuya dair bilişsel yapılarını ortaya çıkarmak ve kavramsal değişimlerini gözlemlemek amacıyla kullanılan veri toplama aracıdır (Bahar, 2021).

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN (İLGİLİ ARAŞTIRMALAR)

2.1. Alan Yazın

2.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Sosyal bilgiler kavramı ilk defa 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Milli Eğitim Derneği'nin Orta Dereceli Okulu Teşkilatlandırma Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Komite, sosyal bilgiler kavramını, “insan topluluklarının oluşumu ve gelişimine yönelik olmasından dolayı insana dair bilgiler sosyal bilgilerdir.” şeklinde tanımlamıştır (Şimşek, 2020).

Welton ve Mallan (1999)'a göre sosyal bilgilerin literatürdeki en kısa tanımı Dewey'e ait olan “sosyal olan şeylerin çalışılmasıdır.” Barth (1997)'a göre ise sosyal bilgiler önemli toplumsal sorunlar karşısında bireyin karar verme, problem çözüme ve yurttaşlık becerilerinin geliştirilmesini amaçlayan sosyal bilimler ve insan bilimlerine ait kavramlardan sentezlenen bir disiplindir.

Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), sosyal bilgileri “vatandaşlık ve yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla bütünleştirildiği bir alan şeklinde” tanımlamaktadır (NCSS,1993; akt: Doğanay, 2002). Bu tanım, 21. Yüzyıl başlarında sosyal bilgiler öğretimi için büyük önem taşımaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 2004-2005 öğretim programında sosyal bilgiler şu şekilde tanımlanmaktadır: “Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” (MEB, 2005; 51).

Görüldüğü üzere sosyal bilgilerin herkes tarafından kabul edilmiş ortak, kesin bir tanımı yoktur. Ancak tanımların ortak noktaları incelendiğinde sosyal bilgiler:

- Bireylere temel vatandaşlık eğitimi kazandıran,
- Kültürel mirasın ve değerlerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan,
- Sosyal bilimlerin elde ettiği bilgileri sistematik ve pedagojik amaçlar doğrultusunda düzenleyerek sunan,
- Ele aldığı konu, kavram, olay ve olguların geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında inceleyerek değişim ve sürekliliğin kavranmasını sağlayan,
- Konularını sosyal bilimler ve beşerî bilimlerden alan kısaca insana dair her türlü disiplinden yararlanan disiplinler arası bir temel eğitim dersi ve çalışma alanıdır.

2.1.2 Sosyal Bilgilerin Önemi

Sosyal bir varlık olarak insan, belli bir toplumda doğar ve yine toplum içerisinde hayatını sürdürür. Toplumsal yaşam beraberinde birtakım kurallar getirir. Kurumların olmadığı ve insan ilişkilerinin basit düzeyde olduğu toplumlarda birey toplumsal davranışları ailesinden ya da çevresinden model alma yoluyla kolayca öğrenebilir. Ancak grup, kurum ve insan ilişkilerinin gelişip çeşitlendiği günümüz toplumlarında bireylerin toplumsal kuralları anlaması ve öğrenmesi için planlı örgün eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü çocukların insanlar arasındaki ilişkiyi, bireysel farklılıkları, toplumdaki resmî ve gayri resmî gruplar ile bu grupların işlevlerini; hükümet ve devlet gibi geniş örgütlere kadar uzanan toplumsal kurumları kendi başına ya da sosyal çevresinden öğrenmesi imkansızdır. Bundan dolayı çocuğun toplumsallaşma sürecini eğitim kurumları üstlenmiştir (Yel vd., 2014).

Eğitim kurumlarının temel amacı, bireylerin toplumsal yaşama uyumunu sağlamak ve etkin vatandaşlar yetiştirmektir. Bu bağlamda gereken bilgi, beceri ve değerlerin bireye kazandırılmasında ilköğretim çağında verilen sosyal bilgiler dersinin önemi büyüktür (Dönmez ve Yazıcı, 2015). Çünkü sosyal bilgiler dersi çocukların toplumsal sorunlar, güncel olaylar, ülkemiz ve dünyada yaşananlar hakkında bilgi sahibi olmaları ve ülkelerine karşı sorumlu vatandaş olmalarını sağlayan bir derstir.

Sosyal bilgiler, insanların kendilerini tanımalarına fırsat verir ve meslek bilinci kazanmalarını sağlar. Yine istek ve ihtiyaçların ayrımını bilerek iktisatlı olma bilincini geliştirir, demokratik hayatın temelini oluşturan tutum ve davranışları da kazandırmaya yarar. Günümüz dünyasında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, genel ağ kullanımının artması, e-ticaret, savaşlar, açlık, yoksulluk, çevre kirliliği, küresel ısınma ve toplum yaşamındaki

bozulmalar gibi önemli sosyal sorunlara karşı farkındalık oluşturarak bu sorunların sebeplerini analiz edip, çözümüne yönelik öneri ve projeler geliştirmelerini sağlayarak öğrencileri güncel hayata hazırlar(Yel vd., 2014).

2.1.3 Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

a. Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

İlk çağlarda Antik Yunan'a kadar inen ve temeli insanlıkla birlikte başlayan sosyal bilgiler eğitiminin nerede ve ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Bir kavram olarak ortaya çıkışı Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmektedir.18.yy. sonlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki büyük toplumsal dönüşümden doğan sorunlara çözüm bulma çabaları sonucunda 19.yy başlarında Amerika Birleşik Devletleri yöneticileri bir eğitim reformu yapmak zorunda kalmıştır. Var olan tarih dersleri güncel sorunlardan uzak olduğu için hazırlanacak olan yeni programla vatandaşlara giderek zorlaşan hayatta karşılaştıkları sorunları çözme ve karar alma becerileri kazandırmanın yanında ulusal bir anlayış oluşturmak da amaçlanmıştır. Bu durum sosyal bilgilerin ortaya çıkışı olarak düşünülmektedir (Dönmez vd., 2015)

Amerika Millî Eğitim Konseyi 1892 yılında toplanarak ulusal bir anlayış oluşturabilmek için Sosyal Bilgiler Programını düzenlemiştir. Tarih, coğrafya, vatandaşlık gibi sosyal bilimlerden faydalanılarak dersin içeriği oluşturulmuştur. Sosyal bilgiler kavramı ise ilk defa 1916'da ABD Ulusal Eğitim Derneği'ne bağlı "Orta Okulu Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Kurulu" tarafından ortaya çıkarılmıştır (Naylor, 1987).

1920'li yıllara kadar bu alanın gerekli olup olmadığı tek disiplinli tarih ve coğrafya öğretimi karşısında yetersiz olduğu gibi konularda birçok tartışmalar yapılmıştır. 1920,30 ve 40'lı yıllarda sosyal bilgilere yönelik tutum ve görüşlerde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. İlerlemeci eğitimciler ile sosyal yenidenkurmacılar ve çocuk eğitimi üzerine çalışanlar sosyal bilgilerin şekillenmesini sağlamıştır (Öztürk, 2011).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin her alanda ABD'yi geçmesi kaygısına yönelik olarak eğitim sisteminde değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklik kapsamında sosyal bilgiler programında vatandaşlık eğitiminden tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji ve siyasî bilimlere ağırlık verilmiştir. 1940'lı yıllarda sosyal bilgiler programında tarih ve coğrafya öne çıkan disiplinler olurken, 1950'lerde bütünüyle tarih ve coğrafya öne çıkmıştır (Öztürk, 2011).

1960'lı ve 1970'li yıllarda sosyal bilgiler dersinde “Yeni Sosyal Bilgiler” anlayışı olarak ifade edilen farklı bir bakış açısı uygulanmıştır. Bu anlayış doğrultusunda öğrenci pasif alıcı rolünden aktif bilgi arayıcı rolüne geçirilmiş, tarih ve coğrafyanın ağırlığı azaltılıp sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, antropoloji ve sosyal psikolojiye ağırlık verilmiştir (Doğanay, 2008).

Sonuç olarak sosyal bilgiler dersi Amerika Birleşik Devletleri'nde doğup gelişmiş bir program alanıdır. Japonya, Kore, Türkiye, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde de bu program benimsenmiştir. İngiltere gibi pek çok ülkede ise sosyal bilgiler dersinin kapsamında konular Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık gibi derslerde tek disiplin anlayışı doğrultusunda işlenmektedir (Öztürk, 2011).

b. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Türker’in İslamiyet’e geçişinden önce eğitimin temelinde toplumsal kurallar, gelenek ve görenekler, ahlaki değerler ile felsefi kavramların yer aldığı görülür. Söz konusu bu alanlar gerçekte sosyal bilgiler dersinin kapsamına girmektedir. İslamiyet’in kabulünden sonra eğitimin sistemli hale getirilmesi ve sonrasında devlet adamlarının da katkılarıyla eğitim alanında büyük adımlar atılmıştır. Ancak sosyal bilgilerin kapsamına giren dersler ilk kez Sultan II. Abdülhamit zamanında (1876-1909) Maarif Nezareti’ne bağlı İptidâî mekteplerinde yer almıştır (Öztürk, 2011).

Cumhuriyetin ilanından sonra 1968 yılında yürürlüğe konulan ilkökul programının uygulanmasına kadar geçen süreçte tek disiplinli program anlayışı uygulanmıştır. Tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri 1926,1936 ve 1948 ilkökul programlarında ayrı birer disiplin olarak yer almıştır.

Türkiye’de sosyal bilgilerin disiplinlerarası bir yaklaşımla benimsenmesi 1960'lı yıllarda gerçekleşmiştir. 1962 yılında program taslağında yer alan “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi 1968 yılında sosyal bilgiler adını almıştır (Sönmez, 1998). Bu tarihten itibaren Türkiye’de ilkökulların 4. ve 5. sınıflarında sosyal bilgiler dersi yer almış, 1975’ten itibaren ortaokullarda da okutulmuştur. 1985 yılında ortaokullarda Millî Tarih, Millî Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerine dönüşmüş, 1998 öğretim yılından itibaren 4.,5.,6. ve 7. sınıflarda yeniden sosyal bilgiler adıyla okutulmaya devam etmiştir (Safran,2008).

1998 yılından itibaren dünyada yaşanan gelişmeler doğrultusunda Türkiye’de de yoğun bir program geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. 2005 yılında tematik öğrenme, problem

çözme, işbirlikli öğrenme gibi yenilikçi yaklaşımlara dayanan sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanmış pilot illerde uygulanıp olumlu dönüt alınmasının ardından 4.,5.,6. ve 7. sınıflarda kademeli olarak bütün illerde uygulamaya konulmuştur (Öztürk, 2008).

2.1.4 Sosyal Bilgilerde Kavramların Önemi

Konuları gereği sosyal bilgiler dersinde çocuklar yeni kavramlarla karşılaşmaktadır. Çocuklar bir kavramı anlamına uygun şekilde öğrenmeden başka bir öğrenme alanına geçildiğinde kavramın eksikliği ya da kavram yanlışlarından dolayı bilginin anlamlı hale getirilmesi mümkün olmamaktadır.

İlköğretim öğrencileri sosyal bilgilerle ilgili ilkeleri öğrenerek problem çözme becerilerini kullanabilmeleri için kavramları iyi bir şekilde anlamaları gerekmektedir. Nitekim sözcüklerin anlamını ifade eden kavramlar, içerisinde birçok olgusal bilgi barındırır ve olgusal bilgilerin sistemli hale getirilmesini sağlar (Tokcan,2015).

Sosyal bilgiler öğretiminde olgu, kavram ve genellemeler bilginin anlamlandırılmasını sağlayan temel yapı taşlarıdır. Olgular, kavram ve genellemelerin oluşturulmasını sağlayan bilginin somut ve en gerçek boyutudur; ancak zamanla olguların çoğu değişebilir (Doğanay, 2002). Kavram ve olgulardan daha yüksek düzeyde bir soyutlama gerektiren boyut ise genellemelerdir. Genellemelerin anlamlı olarak öğrenilmesi için genelleme içinde yer alan kavramların kazanılmış olması gerekmektedir (Doğanay,2002). Böylece sosyal bilgiler dersi ezberden kurtarılıp anlamlı ve bütün olarak algılamaya dayalı bir derse dönüşecektir.

Disiplinler arası bir ders ve çalışma alanı olan sosyal bilgiler geniş kapsamından dolayı içerisinde çok sayıda kavram bulundurmaktadır. Kavram öğretimi sayesinde üst düzey akademik başarı sağlanır, öğrenme, hatırlama ve iletişim kolaylaşır. Ayrıca karmaşık olayların anlaşılmasına yardımcı olarak problem çözme ve akıl yürütme becerilerinin gelişmesini sağlar.

2.1.5 Kavram Öğretimi

Eğitimin birçok tanımı bulunmaktadır. Tanımların içeriğinde ortak olarak geçen kavramlar süreç, yaşantı ve davranış değişikliğidir. Bireylerin davranışlarında çevresiyle yaşadıkları etkileşim sonucunda oluşan kalıcı ve izli değişikliğe öğrenme denir (Senemoğlu, 2013). Öğretim, öğrenme işlemi sonucunda ortaya çıkacak davranışın sağlanması amacıyla

yapılan ön çabalar olarak tanımlanırken “Kavram öğrenme ise; uyarıların zihinde belli kategorilere ayrılarak, yeni bilgilerin oluşturulmasıdır” (Ülgen, 2001).

Kavramlar insan zihninde anlamlandırılan obje ve olguların benzeşen ya da ayırışan özelliklerini yansıtmaları bakımından öğrenmenin gerçekleşmesi için oldukça önemlidir (Ülgen, 2001). Anlamli öğrenme sürecinin ilk basamağı diyebileceğimiz kavram öğretimi ile öğrenilecek olan yeni kavramlar önceki kavramlarla ilişkilendirilir. Bu ilişkilendirme, olguları ezberlemek yerine keşfetme ve anlamaya dayanan bir süreçtir (Quillen, 1961). Bu süreç sonunda ise deneyimler zihinde düzenlenir ve anlamli hale gelerek öğrenme işi kolaylaşır aynı zamanda öğrenmeye karşı istek ve motivasyon artar. Öğrenme sürecinin sonunda bireylerde eleştirel düşünme, problem çözme, akıl yürütme gibi üst düzey düşünme becerileri kazandırılmış olur (Gagne, 2005).

Kavram öğretiminde kullanılan başlıca yöntemler şunlardır:

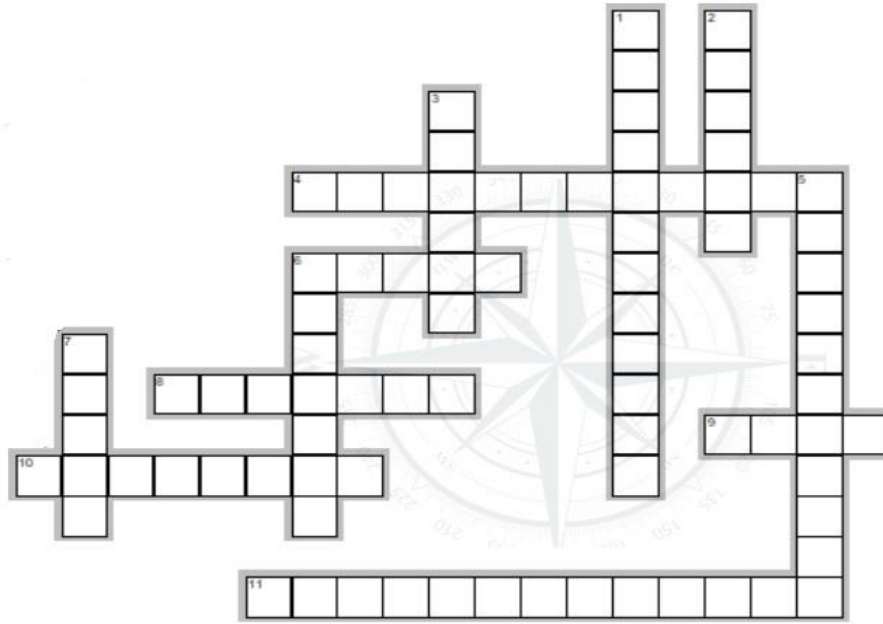
a. Kavram Haritaları

Kavram ve öneriler arasındaki ilişkiyi göstermeye yarayan bir teknik olan kavram haritaları 1970’li yılların başında Novak ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Kavram haritaları kavramlar, ilişkiler, hiyerarşik yapı ve çapraz bağlantılar olmak üzere dört temel bileşenden oluşmaktadır (Dumanlı, 2015).

Kavram haritası oluştururken izlenecek ilk basamak konunun belirlenmesidir. Konu belirlendikten sonra öğretilecek kavramlar listelenerek aşamalı bir düzende sayfaya yerleştirilir. Düşey düzenleme yapılacaksa en genel olan kavram en üstte, eşit genellikte olanlar aynı satırda diğerleri ise genellik derecesine göre azalan sırayla sayfanın alt kısımlarına doğru yazılır. Kavramları diğer sözcüklerden kolayca ayırt edebilmek için kavramlar “kutu” veya “yuvarlak” içine alınmalıdır (Tay ve Öcal, 2015). İki kavram arasındaki ilişkiyi göstermek için çizgiler ve ilişkinin niteliğini belirten kelimeler kullanılmalıdır. Turan (2004)’a göre, kavram haritalarının faydaları şu şekilde özetlenebilir:

- Öğrencilerin birbiriyle ilişkili kavramları düzenli bir şekilde öğrenmelerini sağlar.
- Sınava hazırlanırken konunun tüm boyutlarıyla görülmesini ve konunun özetlenmesini sağlar.

- Öğrencilerin eğlenirken öğrenmelerini sağlamak,
- Öğrencilerin meraklarını canlı tutmak,
- Konuları pekiştirmek ve ölçme ve değerlendirme amacıyla kullanılabilir(Tokcan ve Yesari, 2019).

Soldan sağa;

- 4) Bir ülkenin, bir bölgenin veya noktanın Dünya üzerinde bulunduğu yere denir.
- 6) Ekvatorun kuzeyinde 90 güneyinde 90 olmak üzere 180 tane bulunan, yatay çembere denir.
- 8) Dünyayı ortadan iki eşit parçaya böldüğü varsayılan, kutup noktalarından eşit uzaklıktaki çembere denir.
- 9) Özellikle dağlık yörelerde bir yamacın güneş ışınlarına, güneye veya kuzeye karşı konumunu belirleyen, bunun sonucu olarak da doğal şartlarını tespit eden durumu.
- 10) Bir kutup noktasından diğer kutup noktasına uzanan, Ekvator ve Paralelleri dik kestiği varsayılan yarım çembere denir.
- 11) Dünya üzerindeki bir yerin çevresine, denizlere, yer şekillerine, boğazlara, anayollara, geçitlere ve komşularına göre konumudur.

Yukarıdan aşağıya;

- 1) Yeryüzü şekillerini (ova, dağ, plato, sırt, boyun vb), yer şekillerinin yükselti ve eğim gibi fiziki özelliklerini gösteren haritalardır. Bu haritalarda kullanılan renkler yükselti basamaklarını ifade eder. Renk tonu koyulaştıkça yükselti değeri artar.
- 2) Haritalarda kullanılan sembol ve işaretlerin ne anlama geldiğini gösteren tablodur.
- 3) Coğrafya, tarih, dil, nüfus vb. konularda ilgili yeryüzünün veya bir parçasının kuşbakışı olarak, belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı.
- 5) Bir merkezin Ekvator'a ve başlangıç meridyenine göre uzaklığının açı cinsinden değeridir.
- 6) Çevresine göre yüksekte kalmış, akarsular tarafından dar ve derin vadilerle parçalanmış geniş ve yüksek düzlüklere denir.
- 7) Yerkürenin veya bir parçasının belirli oranda küçültülmesine denir.

Şekil 2. Kavram Bulmacası Örneği (www.sosyalbilgiler.biz)

c. Kavramsal Değişim Metinleri

Kavramsal değişim, öğrencilerin sahip oldukları hatalı ön bilgilerin doğru bilgilerle değiştirilmesi sürecidir(Özmen ve Demircioğlu, 2003). Kavramsal değişimin gerçekleşmesi için öğrencilerin mevcut olan kavram yanlışlıklarını keşfedip bunları bilimsel olarak doğruluğu kabul edilmiş kavram ve fikirlerin kazandırılması gerekmektedir. Bu noktada kavramsal değişim metinleri büyük öneme sahiptir. Kavramsal değişim metinleri öğrencilerin sahip oldukları yanlış ön bilgiler ile bilimsel açıdan doğru arasındaki çelişkiyi gösteren yazılı dokümanlardır(Köseoğlu vd., 2003). Yaygın olarak fen bilgisi derslerinde kullanılan bu tekniğin konu içerikleri bakımından sosyal bilgiler dersinde de rahatlıkla kullanılabilceği söylenebilir.

d. Kavram Karikatürleri

Kavram karikatürleri, günlük yaşamdan seçilen bilimsel bir olayı karikatür şeklindeki karakterler yardımıyla tartışma biçiminde ifade eden ve olaya yönelik farklı bakış açıları sunan görsel araçlardır(Safran, 2014). Bu tartışmada her bir karakter farklı bir düşünceyi savunur ve sunulan fikirlerden biri bilimsel doğruları ifade eden düşünce biçimini; diğeri ise öğrencilerin kendine özgü bilimsel açıdan doğru olmayan düşüncelerini temsil eder.

Kavram karikatürleri ile öğrencilerin öğretim öncesi var olan kavram yanlışlıklarının ortaya çıkarılması kolaylaşmaktadır. Ayrıca yanlış fikri savunan öğrencilerin topluluk içinde hata yapmaktan duydukları endişe önlenmektedir. Çünkü yanlış düşünce öğrencinin kendine ait olmaktan çıkıp karikatürde yer alan karakterin düşüncesi olacaktır(Dündar, 2011). İlköğretim, ortaöğretim ve öğretmen eğitiminde yaygın olarak kullanılan kavram karikatürlerinin kullanım amaçlarını Keogh ve Naylor(1999) şu şekilde sıralamaktadır:

- Konu sonlarından konuyu özetlemek amacıyla,
- Ev ödevlerine yönelik materyal olarak,
- Yabancı dil öğretimine yardımcı olarak,
- Alternatif bakış açıları içeren bilimin doğasını canlandırmak için,
- Toplumun bilimi anlamasını kolaylaştırmak için,
- Öğrencilerin kendi fikirlerini çekinmeden ifade edebilmeleri için.

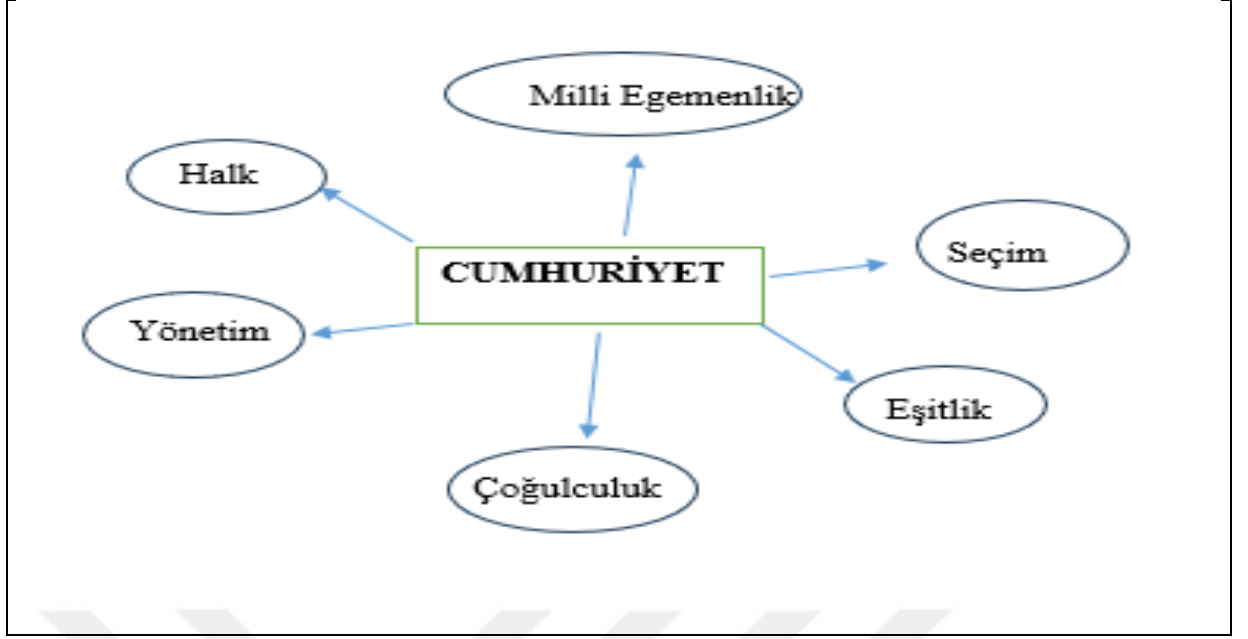

Şekil 3. Keogh ve Naylor(1999) tarafından tasarlanan kavram karikatürü

e. Kavram Ağları

Semantik ağ olarak da ifade edilen kavram ağları, öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirmek, yeni kavramları öğretmek, kavramlar arası ilişkiler kurmak ve kavramları yeniden düzenlemek için kullanılan grafik araçlarıdır (Safran, 2014).

Kavram ağları bir üniteye hazırlık basamağında, ünitenin işleme sürecinde ve ünite sonunda kullanılabilir. Özellikle kavramları gruplamada, öğrencilerin zihin yapısını düzenlemede ve üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olur.

Şekil 4. Kavram Ağı Örneği

f. Anlam Çözümleme Tabloları

Anlam çözümleme tabloları, kavramların tanımlayıcı ve ayırt edici özelliklerinin gösterilmesinde, kavramlar arası ilişkilerin belirtilmesinde kullanılan kavram öğretim araçlarıdır(Tay ve Öcal, 2015). Bu teknik öğrencilerle birlikte hazırlanarak onların katılım gösterdiği bir etkinlikle iki boyutlu bir tablo hazırlanarak uygulanmaktadır. Tablonun bir boyutuna özellikleri çözümlenecek olan konu, kategori, kitap vb. yazılır. Diğer boyutta ise özellikleri çözümlenecek olan nesnenin veya konunun hangi temalar açısından çözümleneceği bulunmaktadır. Bu şekilde anlam çözümleme tabloları hem kavramları pekiştirmek hem sınıf içi etkinlik olarak hem de değerlendirme amaçlı uygulanabilir(Çağlayan, 2006).

ÖZELLİK	TÜRKİYE'DE GÖRÜLEN İKLİM TİPLERİ		
	AKDENİZ İKLİMİ	KARADENİZ İKLİMİ	KARASAL İKLİM
Her mevsim yağışlı geçer.		X	
Bitki örtüsü makidir.	X		
Kar ve don olayları görülür.			X
Bitki örtüsü ormandır.		X	
Erozyon en çok bu iklimde görülür.			X

Şekil 5. Anlam Çözümleme Tablosu Örneği

2.1.6. Bilişsel Yapı

Jean Piaget'ye göre biliş, düşünme, öğrenme ve hatırlama sürecidir. Yaşla birlikte bireyde oluşan düşünme, öğrenme ve hatırlama süreçlerindeki değişmelere bilişsel gelişim denir. Bilişsel yapı kavramı ise zihnin içinde içeriklerin nasıl düzenlendiğini ve birbiriyle ilişkilendirilip nasıl konumlandırıldığını ifade eder (Yılmaz, 2020).

2.1.7. Kelime İlişkilendirme Testi

Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) bireylerin zihninde yer alan kelime veya kavramların ortaya çıkmasını sağlayan testlerdir. Bu testlerde kişiler verilen kelimeler ile zihinlerinde beliren çağrışımları ölçme aracına yazarlar, cevaplar analiz edilip; kavram ağları oluşturulur ve kesme noktalarının da ortaya çıkmasıyla değerlendirme süreci tamamlanır. (Varol, 2020).

Öğrencilerin bilişsel yapısını ve bu yapıdaki kavramlar arasındaki bağların anlamlı olup olmadığını ve kavram yanlışlarının tespit edilmesi açısından Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) oldukça önemlidir. Aynı zamanda uzun dönemli hafızadaki kavramlar arası ilişkilerin yeterliliği veya yetersizliği de bu testlerle ortaya çıkarılabilir (Bahar ve Özatl, 2003). Dersin başında öğrencilerin bir kavramla ilgili ön bilgilerini test etmek amacıyla kullanılan tanılayıcı bir ölçme aracı olarak kullanılabilir. Bunun yanında bir konunun anlaşılması, dersin hedeflerinin test edilmesi ve öğrencilerin konu dışı bağlantılar kurmasını sağlamak ve bilişsel yapılarını analiz etmek için de Kelime İlişkilendirme Testi kullanılabilir (Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2019).

YÖNERGE: Sevgili öğrenciler bu form sizlerin İlk Türk Devletlerinin Kültür Medeniyeti hakkındaki algılarınızı ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıda verilen kavramların zihninizde oluşturduğu ilk çağrışımları ifade eden kelimeleri karşısındaki boşluklara yazmanız ve bununla ilgili 1 cümle kurmanız istenmektedir. Her bir kavram için 2 dakika süreniz vardır. Araştırmada elde edilen veriler başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		

Şekil 6.Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Örneği

2.1. 8. Tarihe Yolculuk Ünitesinde Yer Alan Bazı Kavramlar

Kut İnanç

Eski Türk Devletlerinin yönetim anlayışına göre Hükümdarda bulunan bazı vasıfları Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı(Genç, 2002). Bu inanca dayalı olarak Türk hükümdarlarına devlet yönetme yetkisi ilahi bir lütuf olarak verilmiştir.

Gök Tanrı İnanç

Türklerde “tanrı” için *kök tengri* ya da *tengri* kelimeleri kullanılmıştır. Köktürk yazıtlarında da gök ve tanrı kelimeleri bir arada kullanılmış, hükümdarların yönetim yetkisinin de Gök Tanrı tarafından verildiği belirtilmiştir(Esin, 2001).

Kurultay

Bir devlet kurumu adı olan “kurultay” sözcüğünün Türkçe karşılığı “toy” kelimesidir. Genel olarak yılın belli günlerinde hükümdarlar tarafından hükümdarlık alameti olarak devlet ileri gelenlerine ve halka verilen davet; devlet işlerinin görüşülüp kararlaştırıldığı, aynı zamanda yenilip içilip eğlencelerin yapıldığı bir tür toplantı anlamına gelmektedir (Ögel, 2002).

Töre

Yazılı olmayan hukuki kurallar bütünü olarak bilinen töre, eski Türklerde önemlidir. Türklerde töre atalarından kalan bütün kurallar toplamı ve sosyal hayatı düzenleyen “mecburi” kaideler bütünü(Kafesoğlu,1993) olarak tanımlanmıştır. Töre, İslamiyet öncesi Türk toplumunda hâkim ve geçerli olan tek değerdi. Türkler bu durumu, “il (devlet) gider törü (töre) kalır” sözü ile ifade etmişlerdir (Koca, 2002).

İkili Teşkilat

Türk ülkelerindeki ikili teşkilat ülkenin coğrafi konumuna ve siyasi gücüne göre farklı uygulama alanları bulmuş ve farklı şekillerde adlandırılmıştır. Örneğin, doğu-batı yönünü ifade eden teşkilatlanma Asya Hun Devleti, Avrupa Hun Devleti, Tabgaçlar ve Kök-Türkler’ de, kuzey-güney yönünü ifade eden teşkilatlanma Asya Hunlarında, Tabgaçlar’da ve Köktürkler ’de, büyük-küçük şeklinde teşkilatlanma Oğuzlar, Bulgarlar ve Wu-sunlar’da, iç-dış şeklindeki teşkilatlanma Oğuzlar, Bulgarlar ve Karluklar ’da Boz-ok ve Üç-ok şeklindeki boy isimlerinden kaynaklanan teşkilatlanma da Oğuzlar ‘da görülmüştür(Ögel, 2001).

Kurgan

Türkler ölen kişilerin yeri belli olsun diye mezar odası üzerine geniş ve daire biçiminde tümsekler yapmışlardır. Bu tümsekler ölen kişinin sosyal statüsüne göre yüksek veya alçak boyutta olmuştur. Mezar üzerine yapılan bu yapılara kurgan denilmiştir. Genel bir ifadeyle kurgan sözcüğü mezarı koruyan anlamında kullanılmıştır (Çoban, 2018).

Balbal

Türk kültüründe “balbal” dikmek geleneği oldukça yaygın bir uygulamadır. Esas itibariyle ölen kişinin mezarının çevresine taş heykeller dikmek geleneği olarak tarif edilebilir (Ögel, 2003). Dikilen bu heykeller ölen kişinin hayattayken öldürdüğü düşmanlarını temsil etmektedir.

Yuğ

Yuğ, ölüünün ruhuna saygı için verilen ziyafet ve müsabakalardan oluşan bir şölendir. Ölülerin yaslarıyla toplumun üzüntüden hareketsiz, bitkin ve yılmın düşmelerini önlemek amacıyla yapılırdı. Ayrıca, bununla ölüünün ruhunun huzur bulunacağına inanılırdı. Cenaze merasimlerinde Ağu, Sagu veya Yuğu adı verilen ezgili koşuklar okunarak, ölüünün arkasından yaşanan yas sürecindeki acıyı dışa vurma ile ilgilidir ve benzer anlamlar içerir (Erdal, 2021)

Ordu millet

Türk töresinde askerlik sadece yetişkin erkeklere özđü bir değer değildir. Türk töresinde millet, ordu millet diye tanımlanmaktadır ve yetişkin erkeklerle birlikte kadın ve çocuklar da gerekli durumlarda asker olarak kabul edilmektedir (Çetin, 2018).

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Tezler

Bahar (1999), “*Investigation Of Biology Students’ Cognitive Structure Through Word Association Tests, Mind Maps And Structural Communication Grids*” başlıklı doktora tezinde biyoloji öğrencilerinin bilişsel yapılarını incelemek amacıyla kelime ilişkilendirme testleri, zihin haritaları ve yapısal iletişim ağları olmak üzere üç teknik kullanmıştır. Sonuçta fikirlerin öğrencilerin zihnine nasıl yerleştiği ve kavram yanlışları tespit edilmiştir. Araştırmacı bu çalışma model alınarak yapılacak olan gelecek araştırmalar için: Öğretme tarzının öğrenme yollarını nasıl etkilediğinin araştırılması; başarılı, vicdanlı, meraklı gibi, motivasyon tarzları ile psikolojik ve sosyal faktörler gibi birbirine bağlı fikirlerin ortaya çıkarılması; tüm bu teknikleri bilgisayar kullanarak uygulamanın mümkün olup olmadığının araştırılması ve biyoloji derslerinde zorluk yaşayan öğrencilerin tespit edilip yardımcı olunup olunamayacağı konularında çalışma yapılmasını önermiştir.

Çavuş (2019), *Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi* adlı yüksek lisans çalışmasında evrensel değer taşıyan çocuk hakları konusunda kavramlar yoluyla öğrencilerin bilişsel yapılarını incelemeyi amaçlamıştır. Uygulanan Kelime İlişkilendirme Testi aracılığıyla veriler toplanmış ve sonuçlar analiz edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında öğrencilerin yaş özelliklerinden kaynaklı olsa gerek en çok cevaplanan kavramlar oyun ve eğitim olmuştur. Özgürlük, beslenme, barınma, giyinme ve yaşama haklarıyla ilgili kavramların da öğrencilerin zihninde fazlaca çağrışım yaptığı gözlenmiştir. Araştırmacı katılım hakkı konusunda öğrencilerin bilişsel yapılarının yetersiz olduğunu belirtmiş, bu konuda ders içi ve ders dışı uygulamalar aracılığıyla öğrencilerin katılım hakkını kullanmaya teşvik edilmesini önermiştir.

Balcı (2019) , “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İlk Türk Devletleri Hakkındaki Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Aracılığıyla Belirlenmesi*” adlı tez çalışmasında sosyal bilgiler eğitimi programında okuyan 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin İlk Türk Devletleri hakkındaki algılarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Yaptığı araştırma sonucunda Kelime İlişkilendirme Testinden elde ettiği veriler doğrultusunda öğretmen adaylarının ilk Türk Devletleri hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını gözlemlemiştir. Ayrıca kavramlara cevap

verme oranı bakımından 4.sınıf öğrencilerinin daha başarılı olduğu belirtmiştir. Öğrencilere İlk Türk Devletleri hakkındaki bilgilerin çeşitli materyallerle desteklenerek verilmesini; sosyal bilgiler ders kitaplarında bahsedilen devletlere ait daha fazla yer verilerek görsel açıdan zenginleştirilmesini; öğrencilerin devletlerle dizileri ilişkilendirdiği göz önüne alınarak, gerçekçi tarih dizilerinin sayısının arttırılmasını önermiştir.

Gençoğlu (2019), “6. Sınıf Öğrencilerinin Doğal Afetlere Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi (Kit) Yoluyla İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde tamamlayıcı bir ölçme aracı olarak gördüğü Kelime İlişkilendirme Testi kullanılarak katılımcıların doğal afetlere yönelik bilişsel yapılarını incelemiştir. Araştırma sonucunda kavram olarak verilen doğal afetler içerisinde öğrencilerin en çok çığ kavramı hakkında kelime ürettiği görülmüştür. Deprem, sel, heyelan gibi doğal afetlere göre daha az gerçekleşen ve daha az can kaybına sebep olan çığ kavramına öğrenciler tarafından fazlaca cevap verilmesi araştırmacıyı şaşırtan bir sonuç olmuştur. Çığdan sonra fazla cevap üretilen doğal afet deprem olmuş bu da öğrencilerin gerek okulda gerek günlük yaşamda deprem afetine fazla aşına olduklarını düşündürmüştür. Öğrencilerin yaşadığı bölgenin kurak olmasından dolayı kuraklık kavramı da fazlaca kelime üretilen afetler arasında yer almıştır. Araştırmacı Kelime İlişkilendirme Testinin tek seferlik uygulanması yerine ön test-son test şeklinde uygulanarak kavramsal değişim sürecinin de gözlenebileceği önerisinde bulunmuştur.

Paşaoğlu Koçak (2019), “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme Stiline Göre Yapılan Eğitim Faaliyetlerinin Öğrencilerin Kavramsal Gelişim Sürecine Etkisi” yüksek lisans tezinde farklı öğrenme stillerine göre yapılan faaliyetlerin sosyal bilgiler dersi öğretiminde kullanılmasının öğrencilerin kavramsal gelişim sürecine olan etkisini araştırmayı amaçlamıştır. Kelime İlişkilendirme Testinin ön test ve son test olarak iki aşamalı şekilde uygulandığı bu çalışmada son test sonuçlarına bakıldığında deney grubunda elde edilen ortalamanın daha yüksek çıktığı gözlenmiştir. Bu sonuca bakılarak uygulanan programın öğrencilerin kavram gelişimini başarılı bir şekilde etkilediği sonucuna varılabilir. Araştırmacı sosyal bilgiler ve diğer derslerde öğrencilerin öğrenme stilleri göz önünde bulundurulduğunda kavram öğretiminin daha başarılı olacağını, Kelime İlişkilendirme Testinin sosyal bilgiler dersi öğretim sürecinde daha fazla kullanılması, ders kitaplarında farklı öğrenme stillerine göre düzenlenmiş etkinliklere yer verilmesi konularında öneride bulunmuştur.

Yılmaz (2019), “5.Sınıf Öğrencilerinin Türkiye'nin Bölgelerine Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi (Kit) Yoluyla İncelenmesi” adlı yüksek lisan tez

çalışmasında sosyal bilgiler dersi öğrenme alanlarından “Bölgemizi Tanıyalım” ve “Ürettiklerimiz” ünitelerinden hareketle öğrencilerin yaşadıkları bölgeye ve Türkiye’nin diğer bölgelerine yönelik bilişsel yapılarını incelemek amacıyla Kelime İlişkilendirme Testi kullanılmıştır. Niğde ilinde bulunan altı ortaokulun 5.sınıf öğrencilerinden oluşan 454 kişilik bir çalışma grubuna uygulanmıştır. Araştırma sonucunda verilen cevap kavram sayılarına bakıldığında İç Anadolu Bölgesi 3842 tekrarla en fazla cevap verilen bölge olurken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi anahtar kavramına 1847 cevap üretilmiş ve en az cevap verilen kavram olmuştur. Öğrencilerin yaşadığı bölge hakkında en fazla cevabı üretmiş olması eğitim ilkelerinden hayata yakınlık ilkesine bağlanabilir. Cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde öğrencilerin bölgelerle ilgili bilişsel yapılarının yeterli olduğu ve yeni öğrenmeleri olumlu etkileyecek bilgilerin olduğu söylenebilir. Araştırmacı anahtar kavramlara verilen cevaplar doğrultusunda bölgeler konusunun tarihi ve milli konularla bağdaştırılmasını tavsiye etmiştir.

Akdoğan (2022), “Ortaokul Öğrencilerinin Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi Yoluyla İncelenmesi” adlı çalışmasında Kelime İlişkilendirme Testi uygulayarak ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bazı sivil toplum kuruluşlarına yönelik zihinlerindeki bilişsel yapıları belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında veri toplama aracı olan Kelime İlişkilendirme Testinin araştırmanın amacına ulaşmasını sağladığı ve hedeflenen bilişsel yapıyı kelimeler aracılığıyla ortaya çıkarmayı sağlamıştır. Ancak öğrencilerin çekingen davranması ya da kelime dağarcıklarının az olması araştırmayı sınırlamıştır.

Sert (2021), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Sorunlara İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi ile İncelenmesi” adlı yüksek lisans çalışması sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlara ilişkin bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi ile incelenmesi ve sosyal bilgiler öğretmen adayları yönüyle değerlendirilmesini amaçlamıştır. Uygulanan KİT sonuçlarında en fazla kelime ilişkilendirme yapılan anahtar kavramlar sırasıyla mülteci, terör, göç ve işsizlik anahtar kavramları olmuştur. Suriye’de başlayan iç savaş neticesinde Suriyelilerin ülkemize göç etmeye başlaması ve beraberinde mülteci sorununu doğurması, ülkemizde süre gelen terör olaylarının aralıklarla devam etmesi ve dünya çapında yaşanan salgın, ekonomik kriz gibi olayların ülkemizi de olumsuz etkileyerek istihdamın azalması gibi konuların güncel olmasından dolayı 68 çalışma grubunun bu anahtar kavramları fazla kelime ile ilişkilendirme yapmasında bu durumların etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda kavram öğretiminde güncelliğin öğrenmeler üzerinde olumlu bir etki

oluşturduğu söylenebilir. Araştırmacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının anahtar kavramları mecaz kelimelerle ilişkilendirmesinden dolayı bu araştırmada yer alan anahtar kavramlara ilişkin metafor çalışması yapılabileceği ve katılımcıların ilişkilendirme yaparken yakın çevresinden etkilenip etkilenmediğini tam olarak ortaya koymak için farklı bölgelerden oluşturulan çalışma grubuyla küresel sorunlara ilişkin kelime ilişkilendirme testi uygulanabileceği önerisinde bulunmuştur.

Aksoy (2022), *Öğrencilerin Atatürk İlkelerine Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi (Kit) Aracılığı ile Belirlenmesi* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin bir önceki eğitim düzeyi olan ilköğretimden, Atatürk ilkelerine yönelik zihinlerinde hangi bilgi ve algıyla ortaöğretime geldiklerinin ortaya konulması amaçlanmış ve bu amaçla Kelime İlişkilendirme Testi uygulanmıştır. Bu çalışmadan hareketle Kelime İlişkilendirme Testinin öğrencilerin mevcut seviyelerini ya da hazır bulunuşluklarını ölçme amacına da hizmet eden bir yöntem olduğu söylenebilir. Çalışma grubu il merkezindeki 4 farklı okulda öğrenim gören 299 ortaöğretim öğrencisi oluşturulmuştur. En fazla cevap verilen Cumhuriyetçilik kavramı olurken, halkçılık ilkesi için en az cevap kelime oluşturulmuştur. Bu veriler doğrultusunda öğrencilerin Atatürk İlkeleri hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Araştırmacı kavram yanılgılarının önüne geçmek ve kavramların doğru öğretilmesi adına öğretmenler, aileler, sivil toplum kuruluşları ve medyaya büyük görev düştüğü, öğrencilere günlük hayatla daha fazla ilişkilendirerek doğru bilgilendirmeler yapmasını önermiştir.

Korkmaz (2023), *“Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanında Yer Alan Kavramlara İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi ile Belirlenmesi”* başlıklı yüksek lisans çalışmasında sosyal bilgiler ders kitabındaki “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında yer alan kavramlara ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilişsel yapılarını gözlemek için kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Nüfus konusu için demografi, nüfus sayımı, beyin göçü, mübadele ve mülteci anahtar kavramları, kentleşme ve şehirleşme anahtar kavramları ayrıca kroki, hava durumu ve hava olayı gibi anahtar kavramlar seçilmiş, seçilen kavramların birbirine benzer olması ve öğretmen adayları tarafından bilişsel yapılarının da şekillendirilip kavramların öğrenilmesi amaçlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda öğretmen adaylarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında geçen kavramları genel anlamda tanım, sebep ve sonuç açısından doğru olarak yapılandırdıkları görülmüş, sadece mülteci kelimesinin benzer bir göç hareketi olan sığınmacı,

göçmen ve geçici koruma statüsü gibi kavramlarla karıştırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmen adaylarına mülteci, sığınmacı, geçici koruma statüsü göçmen, irticacı, diaspora gibi göç türlerine yönelik örnek olay yöntemiyle ödevler, uygulamalar, dijital hikayeler gibi birçok uygulamalar ve etkinlikler tasarlanabileceği önerisinde bulunulmuştur.

2.2.2 Makaleler

Kostova (2008), “*Word Association Test for Studying Conceptual Structures of Teachers and Students*” adlı çalışmasında Kelime İlişkilendirme Testi aracılığıyla öğretmen ve öğrencilerin zihinsel yapısının nasıl çalıştığını analiz etmeyi amaçlamıştır. Hücre ve biyolojik çeşitlilik konuları hakkında hazırlanan kavram haritaları ve Kelime İlişkilendirme Testi ile araştırma, hedef grupların yerleşimindeki farklılığı, kavramlar ve duygular arasındaki bağlantıyı ve hedef grupların rollerini ortaya çıkarmıştır. Kavram eğitimi ve entelektüel gelişim, sitoloji kavramlarının müfredat, ders programları ve ders kitaplarında temsil edilmesinin biyoloji öğretmenlerinin bilişsel yapılarını zenginleştirdiği belirtilmiştir. Araştırmacı, hücrenin kimyasal bileşiminin daha iyi anlaşılabilmesi ve hatırlanabilmesi için sitoloji ile biyokimya arasında bir bağ kurulması gerektiği, olgu ve kavramları birbirine bağlamak için birleştirici konular oluşturulması ve bu birleştirici konulara yönelik kavram haritaları oluşturularak her okul ve sınıfta uygulanmasını önermiştir.

Tokcan (2017), “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Türk Dünyasına Yönelik Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi ile Belirlenmesi*” çalışmasında Ömer Halisdemir Üniversitesinde öğrenim gören 332 sosyal bilgiler öğretmen adayına Kelime İlişkilendirme Testi uygulanarak Türk Dünyasına yönelik bilişsel yapılarını incelemek amaçlanmıştır. Bağımsız Türk Devletlerinde dair verilen kavramlar içinde en fazla tekrarlana kelime “Türk” kelimesidir. Araştırmanın sonucun bakıldığında öğretmen adaylarının Türk dünyası ve Bağımsız Türk Cumhuriyetlerine yönelik algılarının yetersiz olduğu gözlenmiştir. En fazla kelime ilişkilendirilen devlet K.K.T.C ve Azerbaycan olmuştur. Algısal kavrayışın en az olduğu devlet ise Özbekistan olmuştur.

Er Tuna (2018), “*Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Atatürk İlkelerine İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığı ile Belirlenmesi*” adlı çalışmada Kelime İlişkilendirme Testi vasıtasıyla öğretmen adaylarının Atatürk

İlkelerine yönelik bilişsel yapıları ortaya çıkarılmak amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde öğrenim gören 40 sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü, 40 tarih öğretmenliği bölümü öğrencilerinden oluşturulmuştur. 6 Atatürk ilkesinden oluşan kavramlara verilen cevaplar analiz edildiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarih öğretmeni adaylarına göre daha doğru ilişkili ve anlamlı cevaplar verdiği ayrıca kavramları kendi arsında daha doğru bağdaştırdığı sonucu tespit edilmiştir.

Demirkaya (2020), “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Osmanlı ve Fetih Kavramlarına İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi Yoluyla Analizi*” adlı çalışmasında 124 sosyal bilgiler öğretmen adayından oluşan çalışma grubuna “Osmanlı” ve “fetih” kavramlarına ilişkin Kelime İlişkilendirme Testi uygulamıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar analiz edilmiş ve kelimelerin tekrarlanma sayısına göre frekans tablosu oluşturulmuştur. Araştırma verilerinin analizine bakıldığında öğretmen adayları Osmanlı kavramına 157 cevap kelime üretirken fetih kavramını 133 farklı kelime ile ilişkilendirmişlerdir. Kavramlar ve ilişkilendirilen kelimeler karşılaştırıldığında öğretmen adaylarının Osmanlı ve fetih kavramlarına yönelik bilişsel yapılarının istenilen düzeye yakın olduğu kısmen eksiklerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmacı Kelime İlişkilendirme Testini hazırlanması ve uygulanması kolay bir yöntem olarak görmüş ve tüm derslerde sıklıkla kullanılması önerisinde bulunmuştur.

Çetin (2022), “*Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Ortaokul Öğrencilerinin İpek Yolu Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının Belirlenmesi*” adlı çalışmasında araştırmacı ortaokul öğrencilerinin “İpek Yolu” kavramına yönelik bilişsel yapılarını araştırmak istemiş, bu amaçla Kelime İlişkilendirme Testi kullanmıştır. Çalışma grubu 6. 7. Ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşturulmuştur. Veri toplama aracından elde edilen verilere göre sınıf katılımcılar “İpek Yolu” kavramına dair 305 farklı kelime üretilmiştir. Sınıf seviyelerine göre üretilen kelimeler nitelik ve nicelik yönünden değişiklik göstermiştir. Verilen kelimeler içerisinde en çok tekrarlananlar “Çin”, “yol” ve “ticaret” kelimeleri olmuştur. Çalışmanın sonunda millî kimlik kazandırmada tarih konularının öneminden bahsedilmiş, Türk kültürünün temellerinden olan “İpek yolu” kavramının doğru ve anlamlı öğretilmesi için, çeşitli kavram öğretimi yöntemlerinin kullanılması önerilmiştir

Çoban ve Temir (2022), “*Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi Konusunda Yapılmış Bilimsel Çalışmaların Analizi*” başlıklı makalede alan yazın taraması yapılarak Türkiye’de 2010-2011 yılları arasında yayınlanan sosyal bilgilerde kavram öğretimi konusunda yapılmış

makale ve lisansüstü tezler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Yöntem ve sonuçlarına bakıldığında seçilen akademik çalışmalarda örneklem olarak en fazla ilköğretim öğrencilerinin seçildiği, büyük bir kısmının deneysel desende olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca yapılan çalışmaların büyük oranda nitel araştırmalar olduğu, veri toplama aracı olarak genellikle görüşme formları kullandığı tespit edilmiştir. Bu noktada araştırmacı kavram öğretiminde çeşitliliğe gidilmesi, kavram haritaları, kavram karikatürleri kavram ağları ve kavram bulmacaları gibi yöntem tekniklerin de kullanılmasını tavsiye etmiştir.

BÖLÜM 3

3.YÖNTEM

Bu bölümde çalışmanın araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analiz süreçleri yer almaktadır.

3.1 Araştırmanın Modeli

6.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Tarihe Yolculuk” ünitesinde geçen 9 kavram (kurultay, kut inancı, Gök Tanrı inancı, ikili teşkilat, töre, ordu millet, kurgan, balbal, yuğ) ile öğrencilerin İlk Türk Devletlerinde kültür ve medeniyete dair bilişsel yapılarını Kelime İlişkilendirme Testi ile incelemeyi amaçlayan bu çalışmada boylamsal tarama yöntemi kullanılmıştır.

Boylamsal tarama yöntemi, araştırılmak istenen özelliklerin zaman içindeki gelişim ve değişimini belirlemek amacıyla aynı çalışma grubuna farklı zamanlarda uygulanan ölçüm araçlarıyla kişilerin zamana bağlı değişim ve yönelimlerini incelemeyi sağlayan yöntemdir (Karasar, 1995). Boylamsal araştırmalarda aynı kişi veya çalışma grubu ile ilgili bir başlangıç noktası belirlenir ve çalışma tamamlanıncaya kadar belirli aralıklarla çalışma grubu veya değişkenlerin zaman içindeki değişim durumları gözlenebilir (Karasar, 1995).

Bu araştırmada çalışma grubuna iki farklı zamanda uygulanan Kelime İlişkilendirme Testi aracılığıyla veriler toplanmıştır. Kelime İlişkilendirme Testi, konu anlatımı öncesinde öğrencilerin ön bilgilerini yoklamak amacıyla uygulanmıştır. Öğrencilerin belirtilen süre içerisinde anahtar kavramların çağrışım yaptığı kelimeleri yazması ve bunlara ilişkin cümleler oluşturması sağlanmıştır. Bir hafta sonrasında akıllı tahta üzerinden kavramların tanımları ve ilgili görsellerin yer aldığı sunu eşliğinde konu anlatımı gerçekleştirilmiştir. Sununun ardından her bir kavram için tahtada kavram haritası oluşturulmuştur. Kavram orta kısma yazılarak kavramın yaptığı çağrışımlara dair öğrencilerin söylediği kelimeler kavramın etrafına yazılarak kavram haritası ortaya çıkarılmıştır. Sonraki haftalarda kavramların tanımları ya da ip ucu bilgilerin yer aldığı anlam çözümlene tabloları öğrencilere dağıtılarak cevaplandırmaları istendi. Bu sayede küçük bir değerlendirme ve geri dönüt imkânı sağlanmış oldu. Öğrencilerin aktif katılımını sağlamak ve öğretimi eğlenceli hale getirmek amacıyla web2 araçlarından “LearningApps” programıyla hazırlanan “kelime bulmaca”, “kim milyoner olmak ister?”, “kavram eşleştirme” oyunları tüm öğrencilerin katılımıyla oynanmış, kavramların anlamlı bir şekilde öğretilmesi amaçlanmıştır. Sonraki derste kavram yanlışlarının tespit edilmesi için öğrencilerden kavram karikatürleri oluşturmaları istendi ancak çizim konusunda zorlanmaları

ve çizimlerini sergilemekten çekindikleri gözlenmiştir. Bu nedenle hazır çizilmiş karikatürler üzerinde boş bırakılan konuşma balonlarının kavramlarla ilişkili olarak öğrenciler tarafından doldurulması istenmiştir. Bu çalışma sırasında sınıfın eğlendiği, düşüncelerini ve karikatürleri diğer arkadaşlarıyla rahatça paylaştıkları gözlenmiştir. Karikatürlerde yer alan konuşmalar üzerinden kavramların anlamlarına dair tartışma ve soru cevap tekniği uygulanmıştır. Üç haftanın sonunda Kelime İlişkilendirme Testi tekrar uygulanarak son test verileri elde edilmiş ve çalışma tamamlanmıştır.

3.2 Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılı 1.dönem Bursa ili Yıldırım ilçesine bağlı bir ortaokulun 6. sınıfına devam eden 11-13 yaş aralığında 22 kız 13 erkekten oluşan 35 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmanın uygulanacağı okul seçiminde araştırmacının görev yaptığı okul tercih edilmiştir. Amaçlı Örneklem çeşitlerinden “Kolay Ulaşılabilir veya Elverişli Örneklem” olarak adlandırılan örneklem seçilmiştir. Okul idaresinden sözlü olur alındıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığı’ndan araştırma izni alınması için resmi başvuru yapılmıştır. Sonrasında çalışmanın uygulanacağı sınıfın velileri ile görüşülerek yapılacak olan çalışma ve elde edilen verilerin nasıl değerlendirileceği hakkında bilgi verilerek velilerden araştırma izni alınmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı, Bursa-Yıldırım İlçesi Millî Eğitim Müdürlüğü’nün hazırladığı araştırma izni belgesinin ardından uygulama çalışmasına başlanmıştır. Katılımcıların gönüllü olarak katılımının sağlanması yanında araştırma etiğine uygun olarak veriler değerlendirilirken öğrencilerin gerçek ismi kullanılmadan “1.Öğrenci”, “2. Öğrenci” şeklinde kodlama yapılmıştır.

3.3 Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmanın amacına uygun hazırlanan Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) kullanılmıştır. Testte 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan “Tarihe Yolculuk” ünitesinde geçen *kut inancı*, *Gök Tanrı inancı*, *kurultay*, *ikili teşkilat*, *töre*, *ordu millet*, *kurgan*, *yuğ*, *balbal* kavramları verilerek bu kavramların zihinlerinde ilk çağrıştırdığı kelimeleri yazmaları ve bununla ilgili bir cümle kurmaları istenmiştir. Ön test ve son test olarak iki defa uygulanan KİT ile toplanan veriler üzerinden her bir anahtar kelimeye verilen cevaplardan oluşan bir frekans tablosu ve kavram ağları oluşturulmuştur.

3.4 Verilerin Toplanması

Çalışmanın veri toplama aracı Kelime İlişkilendirme Testi (KİT)'dir. Uygulama öncesinde araştırmacı tarafından katılımcılara Kelime İlişkilendirme Testi hakkında ve testi nasıl cevaplayacakları konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Kelime İlişkilendirme Testinde 6. Sosyal bilgiler Tarihe yolculuk ünitesinde yer alan İlk Türk Devletlerinin kültür ve medeniyetiyle ilgili 9 kavram (*kut inancı, Gök Tanrı inancı, kurultay, ikili teşkilat, töre, ordu millet, kurgan, yuğ, balbal*) verilerek ve katılımcılardan bu kavramların zihinlerinde çağrıştırdığı ilk kelimeleri ve buna ilişkin cümleleri yazmaları istenmiştir. Her anahtar kavram için 2 dakika olmak üzere toplamda 18 dakika süre verilmiştir. Katılımcıların verilen süreye uymaları önem arz ettiğinden bu hususta gerekli tedbirler alınmıştır.

Ön test olarak uygulanan KİT sonrası konu anlatımı ve öğretim etkinlikleri gerçekleştirilmiş, sonrasında da son test olarak aynı KİT uygulanmıştır. Öğrencilerin her kavram için yazdıkları kelime ve cümleler ile araştırmanın temel verileri elde edilmiştir.

3.5 Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel bir araştırma çalışması olduğu için betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Nicel araştırmaların aksine nitel araştırmalarda veriler sadece sayıdan ibaret değildir. Buradaki asıl amaç uygulanan doküman ya da ölçme aracı sonunda elde edilen verilerin birbiriyle ilişkilendirilmiş, düzenlenmiş ve yorumlanmış şekilde sunulmasıdır. Bu nedenle elde edilen veriler katılımcıların görüş ve deneyimlerini doğrudan yansıtmaktadır (Yıldırım, 2018). Bu çalışmada Kelime İlişkilendirme Testi aracılığıyla elde edilen veriler analiz edilmiş, her bir katılımcının anahtar kavramlara verdiği cevap kelimeler ile bunlara ilişkin kurduğu cümleler ayrıntılı şekilde belirtilmiştir.

Katılımcıların kavramlara ilişkin cevapları tekrarlanma sıklığına göre frekans tablolarında belirtilmiştir. Frekans tabloları her bir verinin hangi sayıda tekrar edildiğini göstermenin yanında ölçme ve değerlendirme sonuçlarını kolay ifade etme imkânı sunmuştur(Kan, 2019).

Verilerin analizinde sadece anahtar kavramlara verilen cevap sayıları yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda kavramlara verilen cevapların ortak olanları ve söylenme sıraları da önemlidir. Bu nedenle kelimeler arasındaki anlamsal yakınlığı göstermek ve katılımcıların bilişsel yapısında beliren haritayı sembolize etmek amacıyla kavram ağları oluşturulmuştur.

Kavram ağlarının oluşturulmasında Bahar, Johnstone ve Sutcliffe (1999) tarafından ortaya konulan Kesme Noktası (KN) tekniği uygulanmıştır. Bu tekniğe göre frekans tablolarında yer alan anahtar kavramlara yönelik en sık tekrar edilen kelimeler kavram ağının ilk şeması olarak belirlenmiştir. Sonrasında kesme noktası belirli aralıklarla aşağıya çekilerek üretilen tüm kelimeler kavram ağında belirecek şekilde şemalar tamamlanmıştır(Bahar ve Özatl, 2003). Kesme noktalarının her birinde ortaya çıkan kavram o aralıkta kaç sayıda öğrenci tarafından tekrar edildiğini belirtmektedir.

Kelime İlişkilendirme Testinde yer alan anahtar kavramlara yönelik oluşturulan cümleler de içerik özelliklerine göre belirli kategorilerde sınıflandırılmak suretiyle analiz edilmiştir. Nitekim cümlelerden kavrama ilişkin tamamen doğru bilgi içerenleri “*bilimsel bilgi içeren cümle*”, bilimsel cevabın bütün yönlerini belirtmeden birkaç yönünü içerenleri “*bilimsel olmayan cümle*”, cevaba uygun olmayan ya da anlam bakımından yanılı taşıyan cümleler “*Kavram Yanılgısı İçeren Cümle*” kategorilerinde belirtilmiştir. Öğrencilerin boş bıraktığı kavramlar ise “*Cevapsız*” kategorisinde gösterilmiştir(Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2019).

Araştırma sonuçlarının geçerliğini sağlamak amacıyla verilerin kodlanması ve veri analiz süreci detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Ayrıca araştırmada ortaya çıkan cümlelerin söz konusu kavramsal kategorileri temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla iki araştırmacının (öğretim üyesi ve öğretmen/yüksek lisans öğrencisi) kodları ile kodlara ilişkin durumları karşılaştırılarak araştırmanın güvenilirliği sağlamaya çalışılmıştır. Nitekim araştırmacıların birbirinden bağımsız olarak kullandıkları kodların tutarlılığı “Görüş birliği” ya da “Görüş ayrılığı” şeklinde işaretlemeler yapılarak tespit edilmiş, Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen $[Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı) \times 100]$ formülü kullanılarak veri analizinin güvenilirliği hesaplanmış ve çalışmanın tutarlılık oranı %93 olarak saptanmıştır.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde ön test ve son test uygulamaları sonucunda her bir kavram için üretilen cevap kelimelerin sayıyla ifade edildiği frekans tabloları, kavramların ilişkilendirildiği kelimelerin gösterildiği kavram ağları ve cümlelerin içeriğine göre tasnif edildiği cümle analiz tabloları yer almaktadır.

4.1 Anahtar Kavramlara Verilen Cevap Kelime Sayılarına İlişkin Bulgular

Tablo 1. Anahtar Kavramlara Verilen Cevap Kelime Sayıları (Frekans Tablosu)

Anahtar kavramlar	Kelime Sayısı (f)		Cümle Sayısı (f)	
	Ön Test	Son Test	Ön Test	Son Test
1. Kut İnanıcı	104	89	37	34
2. Kurultay	81	97	43	47
3. Töre	88	107	46	53
4. Kurgan	74	91	20	45
5. Gök Tanrı İnanıcı	86	95	33	33
6. İkili Teşkilat	79	101	31	37
7. yağ	63	91	24	35
8. Ordu Millet	90	82	36	26
9. Balbal	70	101	30	39
Toplam	735	854	300	349

Anahtar kavramlara verilen cevap kelime sayılarının yer aldığı Tablo 1 incelendiğinde konu anlatımı öncesinde öğrencilerin hazır bulunuşluluk seviyesinin ölçüldüğü ön testte toplam 735, konu anlatımı sonrası uygulanan son testte toplam cevap kelime sayısının 854 olduğu görülmektedir. Ön testte en az kelime üretilen kavram yağ (63), son testte en az kelime üretilen kavram ordu millet (82) olurken en çok kelime üretilen kavramlar ön testte kut inancı (104), son testte ise töre (107) olarak tespit edilmektedir. Toplam cümle sayılarına bakıldığında ön testte 300 son testte 349 cümle görülmektedir. Cümlelerin içerik ve anlam analizleri sonraki

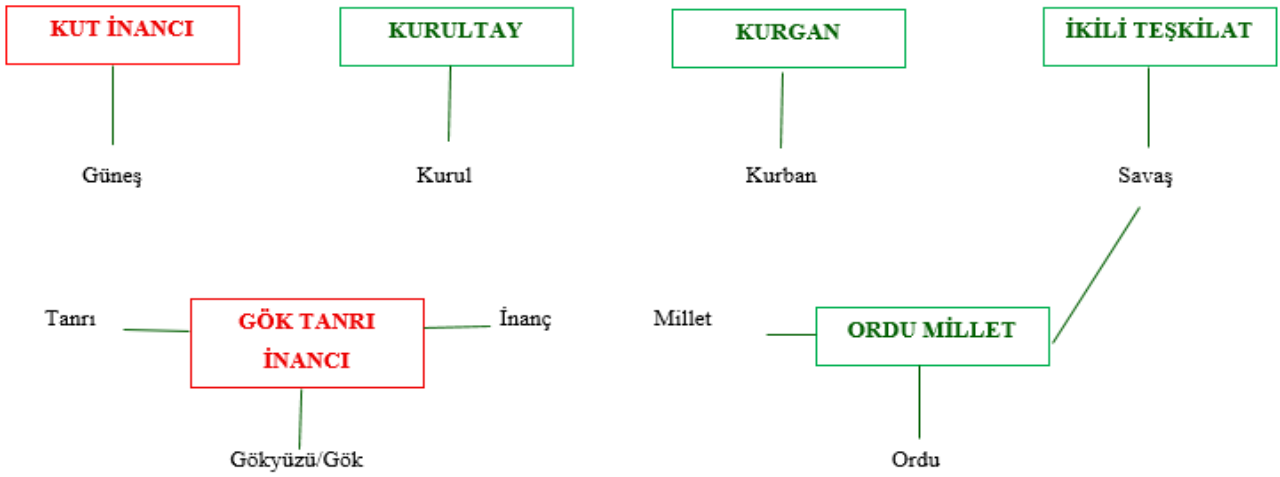
bölümlerde ayrıntılı olarak verilecektir. Tablo genelinde son testteki kelime ve cümle sayılarının ön testten fazla olması konu anlatımının etkili olduğunu göstermektedir.

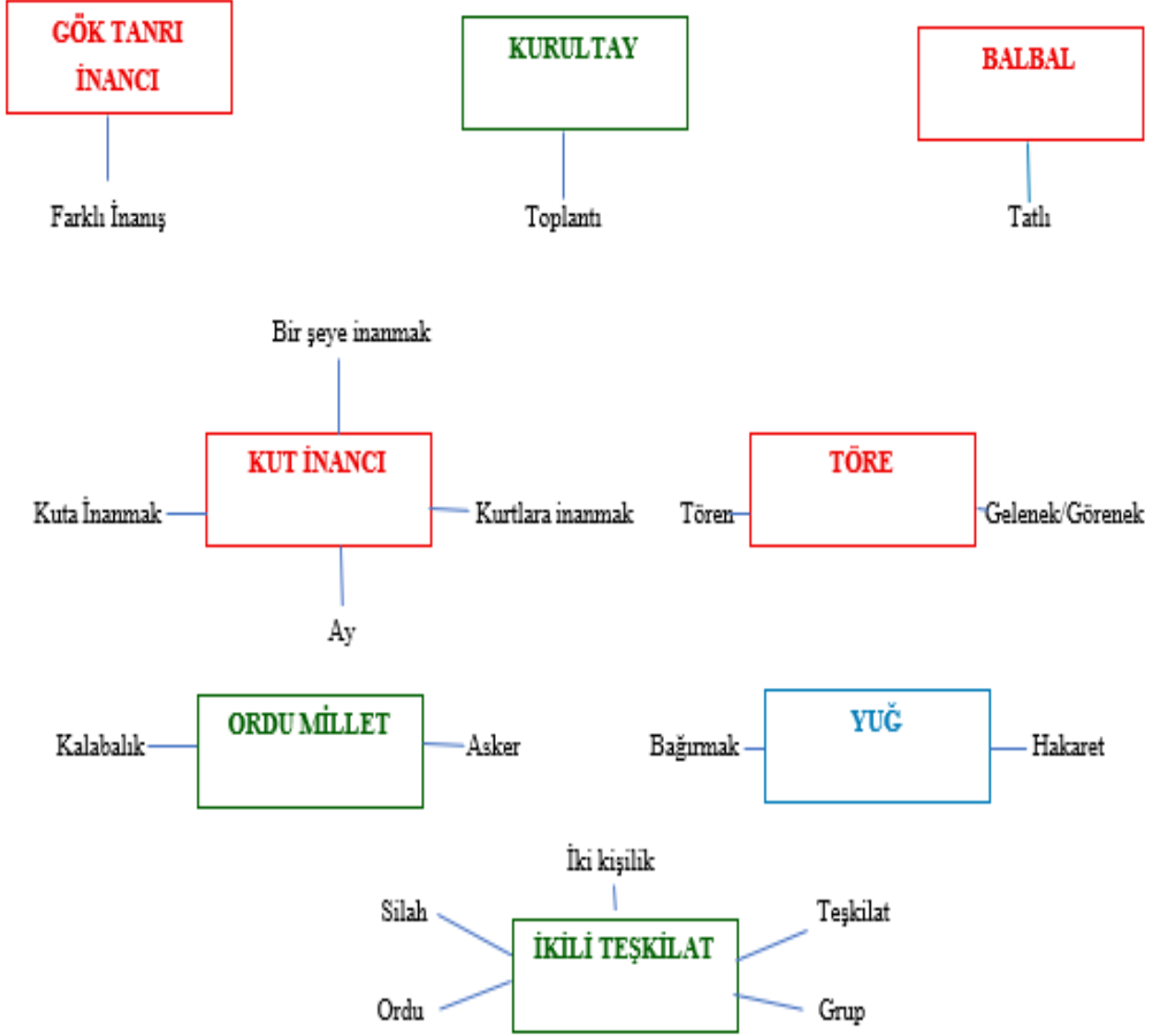
Frekans değerlerine göre sadece Kut inancı ve Ordu millet kavramlarına üretilen cevap kelime sayısı ön teste son teste göre yüksek çıkmıştır. Bu durum anahtar kavramlarda geçen “inanç” ve “ordu” kelimelerinin öğrencilere ipucu niteliğinde olması ve günlük yaşamla ilişkilendirmelerinde kolaylık sağlamış olması muhtemeldir. Diğer kavramlarda ön test sonuçlarının düşük olması konu anlatımı öncesinde öğrencilerin hazır bulunuşluluk seviyesinin düşük olduğunu ve ön bilgilerinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Son testte bu iki kavram hariç diğer kavramların cevap sayılarında genel bir artış gözlenmektedir. Buradan hareketle konu anlatımı sonrasında öğrencilerin bilişsel yapılarında bu kavramlarla ilgili bağlantıların oluştuğu ve daha fazla ilişkilendirme yapabildikleri ifade edilebilir.

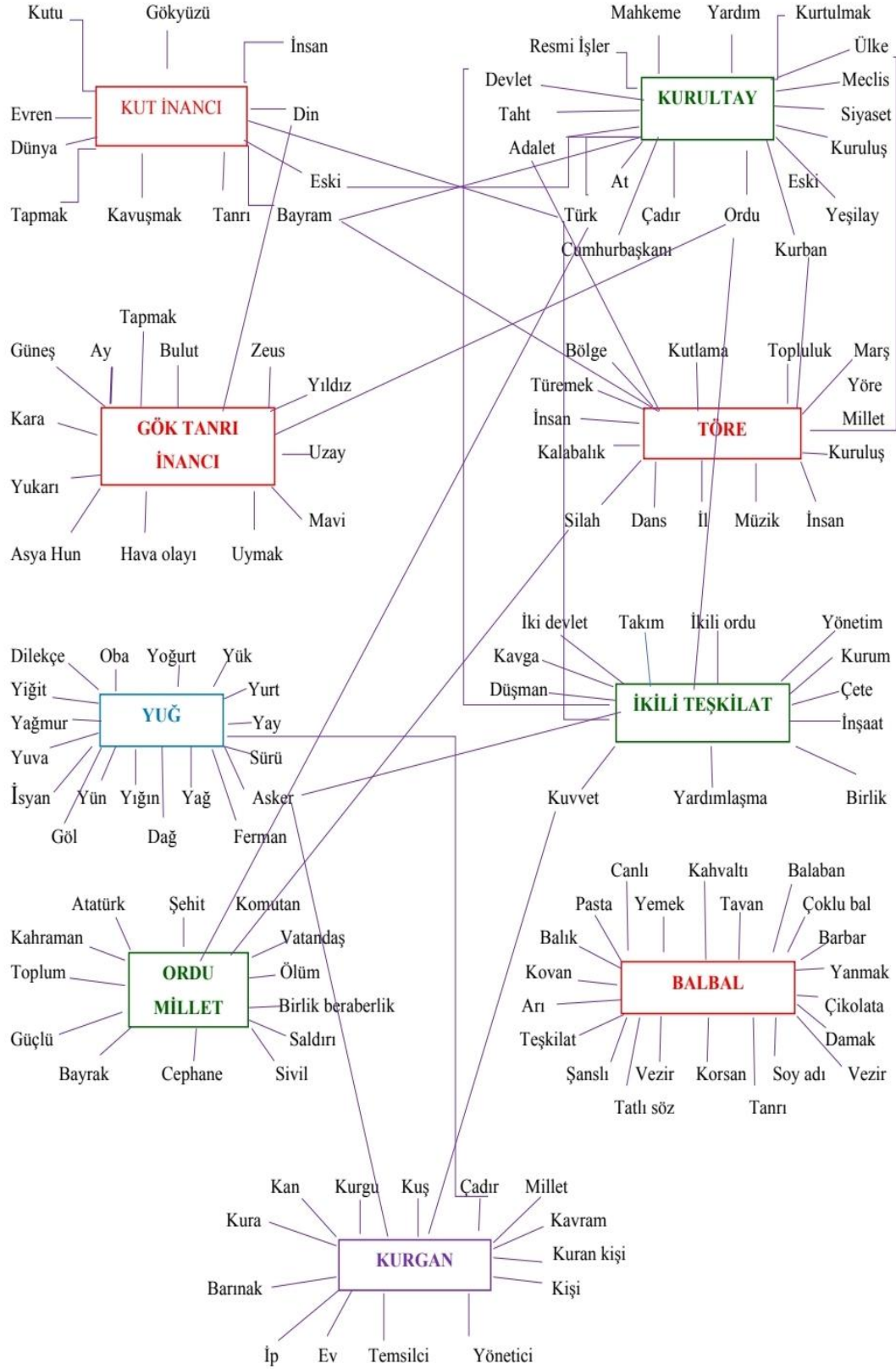
Frekans tablosunda yer alan anahtar kavramlar ve bunlarla ilişkilendirilen kelimelerden oluşan kavram ağı aşağıda verilmiştir. Şekil 1’de ön test sonuçları, Şekil 2’ de ise son test sonuçları frekansı en yüksek olanlardan aşağıya doğru sıralanarak kesme noktalarını (KN) gösteren genel bir harita ile gösterilmiştir. Kesme noktalarının kavram ağlarında daha net gözlenebilmesi açısından her bir kesme noktasında farklı bir renk kullanılmıştır.

Tablo 2. Kesme noktalarına ait Kavram Ağı Renkleri

Kesme Noktası		Kavram Ağı Rengi
20 ve Üzeri		Kırmızı
19- 11 Arası		Yeşil
10- 5 Arası		Mavi
4- 1 Arası		Mor

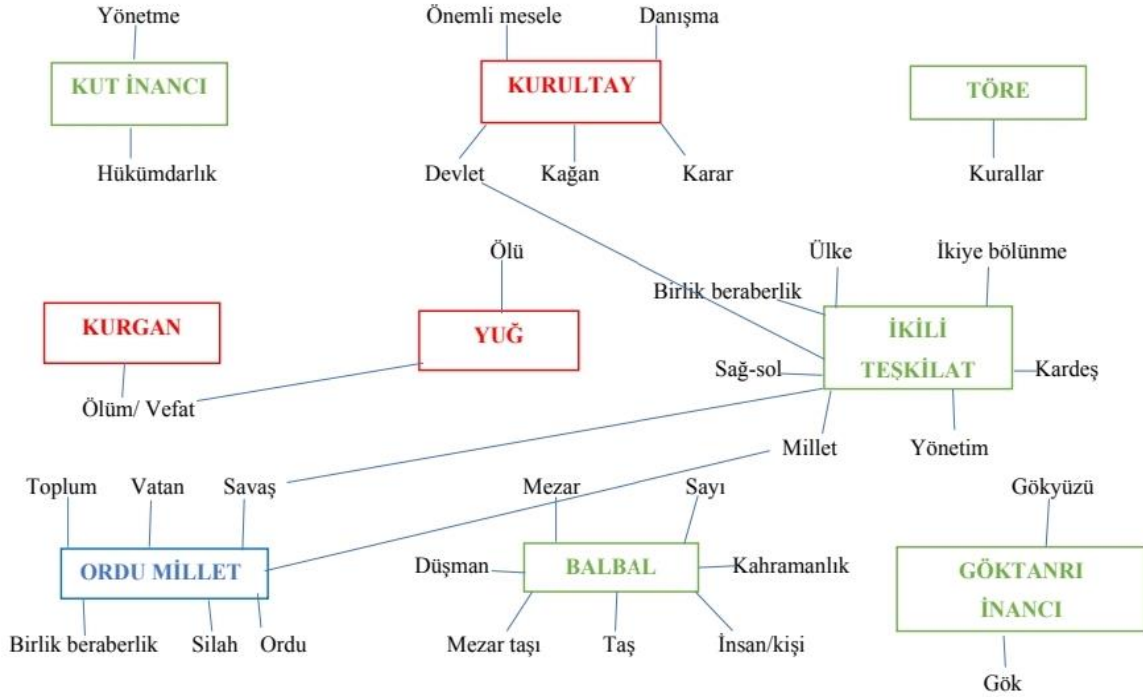
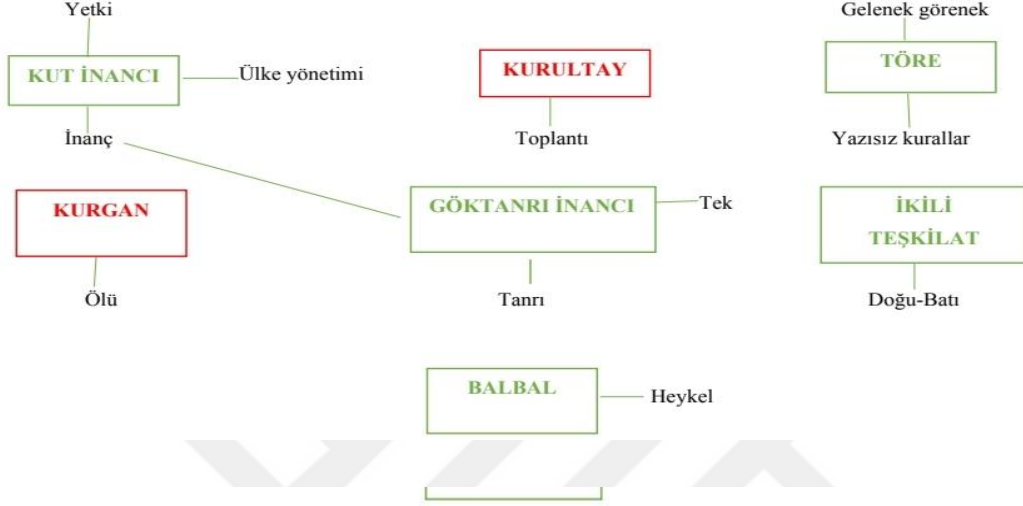

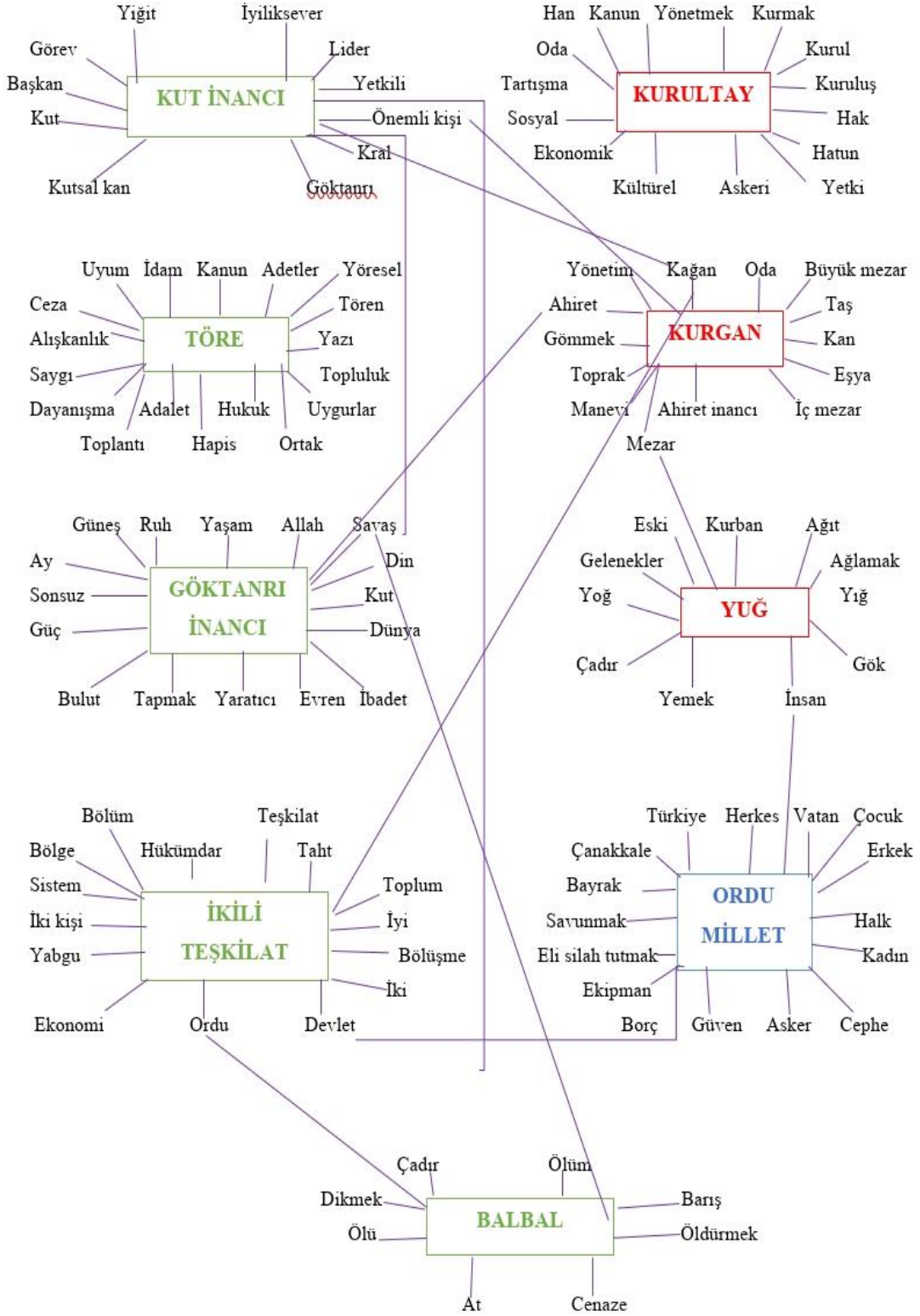

Şekil 1. Ön Test Verilerine Göre Oluşturulan Kavram Ağı

Öntest verilerine göre oluşturulan Şekil 1'deki kavram ağına dair sonuçlar şu şekilde yorumlanabilir:

1. KN 20 ve yukarısı için öğrencilerin günlük hayatlarında aşına olduğu kelimeleri içeren anahtar kavramlar ortaya çıkmıştır. Nitekim kut inancı ve Gök Tanrı inancı kavramlarında yer alan “*inanç*” kelimesi öğrenciler için güçlü bir ipucu niteliğinde olmuş ve en çok ilişkilendirilen kelime olmuştur. Balbal kavramı ise “*bal*” kelimesiyle bağdaştırılmıştır. Burada öğrencilerin balbal kavramına dair önbilgilerinin yetersiz olduğu ve sadece sesteş olmalarından dolayı bu kelimeyle ilişkilendirilmediği düşünülmektedir.
2. KN 19-11 arası için 6 kavram (kut inancı, kurultay, kurgan, Gök Tanrı inancı, ikili teşkilat ve ordu millet) ilişkilendirilmiştir. Ordu millet ve Gök Tanrı inancı için 3'er diğer anahtar kavramlar için 1'er kelime üretilmiştir. İki kelimedenden oluşan kavramların kelimelerinin her biri ilişkilendirmenin anlamlı olmasını sağlamış diğer kavramların çağrışımları çoğunlukla kavramın gerçek anlamından uzak ve yanlış taşımaktadır.
3. KN 10-5 arası için, anahtar kavramlardan 8 tanesi için kelime üretilirken kurgan kavramına yönelik herhangi bir kelime üretilmediği gözlenmektedir. Kut inancı kavramına yönelik *bir şeye inanmak, kurtlara inanmak, kuta inanmak ve ay* kelimeleri ilişkilendirilmiştir. Üretilen kelimeler bize kut inancı kavramına yönelik öğrencilerde kavram yanlışları olduğunu göstermektedir. Aynı durum yuğ, balbal ve ikili teşkilat anahtar kavramları için de sözkonusudur. Öğrencilerin bu kavramları daha önce duymadıkları sadece kavramların okunuşundan yola çıkarak anlamlandırma yaptıkları düşünülmektedir. Kurultay kavramının toplantı, ordu millet kavramının vatan ve asker, töre kavramının da gelenek ve görenek kelimeleriyle anlamlı bir şekilde ilişkilendirilmiş olması son dönemlerde yayınlanan tarihi dizilerden ve öğrencilerin günlük yaşamından aşına olduklarını akla getirmektedir.
4. KN 4-1 arası için oluşturulan kavram ağına tüm anahtar kavramlar ortaya çıkmış ve çok sayıda kelime üretilmiştir. *Din, Türk, devlet, çadır, insan, bayram, tapmak, kuvvet, asker ve kurban* kelimeleri birçok kavram için ortak ilişkilendirme yapılan kelimeler olmuştur. Bu durum anahtar kavramların kendi ilişkilendirmelerinin yanında birbirleriyle olan ilişkilendirmelerin de ortaya çıktığını göstermektedir. Kut inancı, kurultay, töre, Gök Tanrı inancı ve ikili teşkilat kavramlarına yönelik ilişkilendirmeler anlamlı ve kavramı açıklayıcı nitelikte olup; yuğ, balbal, kurgan kavramlarında ilişkilendirmenin az ve yanlış olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Son Test Verilerine Göre Oluşturulan Kavram Ağı

Son test verilerine göre oluşturulan Şekil 2’deki kavram ağına dair sonuçlar şu şekilde yorumlanabilir.

1. KN 20 ve yukarısı için; öntestte olduğu gibi 3 kavram (kurultay, kurgan, yuğ) ortaya çıkmıştır. Ancak kavramların ilişkilendirildiği kelimeler gayet açıklayıcı ve kavrama yönelik doğru bilgiler içermektedir. Öntestte en az ilişkilendirilen ve kavram yanılığısı içeren yuğ ve kurgan kavramları son testte frekansı en yüksek kavramlar arasında yer almış aynı zamanda bu kavramlara yönelik doğru ilişkilendirmeler yapılmıştır. Bu durum öntestte belirlenen kavram yanılığılarının düzeltildiği ve ders anlatımının etkili olduğu sonucunu göstermektedir.
2. KN 19-11 arası için 7 anahtar kavrama yönelik 11 kelime üretilmiştir. Öğrencilerin aşına olduğu kavramların yanında öntestte hiç anlamlı ilişkilendirme yapılamayan balbal kavramının da ortaya çıktığı görülmektedir. “inanç” kelimesi kut inancı ve Gök Tanrı inancı kavramlarında ortak ilişkilendirilen kelime olmuştur. Bu durum kavramların kendi aralarındaki ilişkiyi de göstermektedir. Frekans değerinin 19-11 olarak belirlendiği bu aralıkta da yine önteste göre anlamlı ve doğru ilişkilendirmeler yapıldığı söylenebilir.
3. KN 10-5 arası için; öntestte bu aralıkta tüm anahtar kavramlar henüz ortaya çıkmamışken son testte tüm kavramlara yönelik kelime üretilmiş, kavram ağına tüm kavramlar ve bunların kendi aralarındaki ilişkilendirmeler yer almıştır. 9 kavram için toplam 30 kelime üretilmiştir. Kavramsal değişim süreci açısından kelimelerde hem nicel hem de nitel yönden bir artış gözlenmiştir. Ayrıca kavramlara cevap olarak üretilen kelimeler günlük hayatta kullanılan kelimelerden bilimsel anlamlı kelimelere doğru değişim göstermiştir. Bu durum kavram öğretimi ve kavramsal değişim süreci açısından hedeflenen bir sonuçtur. “devlet”, “savaş”, “ölüm” ve “millet” kelimeleri ortak olmakla beraber kavramlar arasındaki anlamsal çağırışım ve ilişkiyi göstermektedir.
4. KN 4-1 arası için; toplam 130 kelime üretilmiş, bunlardan “ordu”, “devlet”, “ahiret”, “kağan”, “insan” “önemli kişi”, “mezar” kelimeleri kavramlar arasında bağlantı kurulan ortak kelimeler olmuştur. Kavram ağının genelinde niteliksel yönden büyük bir değişim olduğu görülmektedir. Örneğin öntestte sadece inanç kelimesinden ve kut kelimesi üzerinden çağırışım yapan kelimeler üretilmişken son testte bu aralıkta *yetki*, *kağan*, *Gök tanrı* gibi açıklayıcı kelimelerin yanında kut inancına göre kut yetkisi verilen hükümdarın özelleriklerini betimleyen *yiğit*, *iyiliksever*, *lider* gibi kelimelerin ortaya çıkması anlamlı öğrenme süreci açısından oldukça istenilen bir durumdur. Yine

balbal ve yuğ gibi öğrencilere tanıdık olmayan kavramlar doğru ve anlamlı şekilde ilişkilendirilmiştir.

Ön Test ve Son test Kavram Ağlarına Dair Sonuçların Karşılaştırılması:

- ✓ KN 20 ve yukarısı için, her iki testte de 3 tane anahtar kavram için kelime üretildiği görülmektedir. Ön testte kut inancı ve Gök tanrı inancı kavramları “inanç” kelimesiyle ilişkilendirilirken balbal kavramı “bal” kelimesiyle anlamsal yönden uzak bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Son testte anahtar kavramlara yönelik bilimsel tanımlarda geçen kelimeler ya da kavramı açıklayıcı nitelikte kelimeler üretilmiştir. Bu sonuç kavramsal değişim süreci açısından oldukça olumlu bir gelişmedir.
- ✓ KN 19-11 arası için, ön testte 6 kavrama yönelik 10 kelime, son testte ise 7 kavrama yönelik 11 kelime kavram ağında ortaya çıkmıştır. İki uygulama arasında nicel olarak sadece bir kavram artışı görülse de nitel olarak oldukça büyük fark görülmektedir. Nitekim ön testte üretilen kelimeler anahtar kavramla ilgisiz ve daha çok günlük hayatta sık kullanılan kelimeler iken, son testte anahtar kavrama dair ilgi düzeyi yüksek ve kavramı doğrudan açıklayan kelimeler olduğu görülmektedir. Ön testte kavramlar arası bağlantıyı gösteren kelimelere rastlanmazken son testte “inanç” kelimesi kut inancı ve Gök Tanrı inancı kavramları arasındaki ilişkilendirmeyi ifade etmektedir.
- ✓ KN 10-5 arası için, son testte bu aralıkta tüm kavramlar için kelime üretilmiştir. Ön testte tüm kavramların cevaplandırıldığı kavram ağı kesme noktası 4-1 aralığında görülmektedir. Ön testte 8 kavrama yönelik toplam 19 cevap kelime, son testte ise tüm kavramlar için toplam 30 kelime ortaya çıkmıştır. Ön testte kut inancı, balbal ve yuğ kavramlarına dair kavram yanılığının olduğunu gösteren kelimeler görülmekte ayrıca kavramlar arası ilişkilendirmeyi gösteren ortak kelimeler bulunmamaktadır. Son teste bakıldığında sayıca daha fazla kelime üretilmesinin yanında kavramlarla ilgili doğru ilişkilendirmeler yapıldığı görülmektedir. Yine bu aralıkta “devlet”, “millet” “ölüm”, “savaş” kelimeleri kavramlar arası bağlantıyı vurgulamaktadır.

- ✓ KN 4-1 arası için ön testte toplam 135 son testte ise 129 cevap kelime üretilmiştir. Ön testteki kelimeler nicel yönden fazladır ancak nitel olarak anahtar kavramdan anlam yönünden uzak ve yanlış ilişkilendirme içermektedir. Bu durum konu anlatımı öncesinde öğrencilerin ön öğrenmelerinin eksik olduğunu göstermektedir. Son testte hedeflenen kavramsal değişim sürecine uygun olarak tüm kavramlara yönelik doğru ve anlamlı ilişkilendirmeler yapıldığı söylenebilir. Ön testte din, tapmak, bayram, kurban, Türk, çadır, devlet, kuvvet ve eski kelimeleri kavramlar arası ortak ilişkilendirilen kelimelerdir. Son testte ise iyi, ahiret, devlet, kağan ve önemli kişi kelimeleri kavramlar arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

4.2 Anahtar Kavramlara Verilen Cevap Cümlelerin Analizine İlişkin Bulgular

Kelime İlişkilendirme Testinin uygulanma aşamasında anahtar kavrama cevap kelime üretmenin yanında anahtar kavram ile ilgili cümle yazılmasına dikkat gösterilmiş ve verilerin analizi aşamasında yazılan bu cümleler tek tek incelenmiştir. Çünkü anahtar kavramla ilişkilendirilen cevap kelimenin sadece hatırlama düzeyinde olup anlamlı bir ilişkisi olmayan bir çağrışım ürünü de olabileceğini ölçmek için cümle yazma önemli bir metottur (Nartgün, 2006). Aynı zamanda ilgili cümle tek bir cevap kelimeye göre daha kompleks ve üst düzey yapıda olacağından cümlenin bilimsel olup olmaması, farklı nitelikte kavram yanlışları içerip içermediği gibi durumlar değerlendirme sürecini etkilemektedir.

Öğrencilerin anahtar kavramlara yönelik kelimelerle ilgili kurduğu cümleler içerdikleri bilgi ve anlamları yönünden araştırmacı tarafından incelenerek uygun bir şekilde kategorize edilmiştir. Cümleler *bilimsel bilgi içeren cümleler*, *bilimsel olmayan veya yüzeysel bilgi içeren cümleler* ve *kavram yanlışlığı içeren cümleler* şeklinde kategorilerde sınıflandırılmıştır (Ercan vd., 2010). Kurulan cümleler anahtar kavramla ilişkilendirilen kelimelerle aynı anlamı taşıyıp cümlenin tüm öğeleri bilimsel açıdan doğruysa bilimsel bilgi içeren cümle kategorisinde yer almıştır. Anahtar kavramla ilişkilendirilen kelimelerin aksine cümle içinde bilimsel bilgi içermeyen ya da sadece öğrencilerin günlük yaşamları ve geçmiş tecrübeleriyle anlamlandırdığı cümleler bilimsel olmayan ya da yüzeysel bilgi içeren cümle kategorisine; farklı anlam içeriğine sahip kavramlar kullanılarak oluşturulan ve kavrama dair yanlış ilişkilendirme yapılan cümleler ise kavram yanlışlığı içeren cümle kategorisine konulmuştur. Öğrenciler tarafından cevapsız

bırakılan kavramlar boş cümle kategorisinde belirtilerek aşağıdaki frekans tabloları oluşturulmuştur.

Tablo 3. Anahtar Kavramlara İlişkin Öğrencilerin Kurduğu İlgili Cümlelerin Ön Test Frekans Tablosu

Anahtar Kavramlar	Bilimsel Bilgi İçeren Cümle Sayısı (<i>f</i>)	Bilimsel Olmayan veya Yüzeysel Bilgi İçeren Cümle Sayısı (<i>f</i>)	Kavram Yanılgısı İçeren Cümle Sayısı (<i>f</i>)	Cevapsız / Boş (<i>f</i>)
Kut İnanıcı	-	14	23	7
Kurultay	3	13	27	11
Kurgan	-	-	20	14
Töre	2	11	30	10
Gök Tanrı İnanıcı	2	13	18	10
İkili Teşkilat	-	6	25	14
Yuğ	-	-	24	20
Ordu Millet	3	12	21	15
Balbal	1	-	28	14
Toplam	11	69	216	115

Tablo 4: Anahtar Kavramlara İlişkin Öğrencilerin Kurduğu İlgili Cümlelerin Son Test Frekans Tablosu

Anahtar Kavramlar	Bilimsel Bilgi İçeren Cümle Sayısı (<i>f</i>)	Bilimsel Olmayan veya Yüzeysel Bilgi İçeren Cümle Sayısı (<i>f</i>)	Kavram Yanılgısı İçeren Cümle Sayısı (<i>f</i>)	Cevapsız / Boş (<i>f</i>)
Kut İnanıcı	15	14	5	9
Kurultay	27	17	3	5
Kurgan	25	18	2	5
Töre	27	22	4	5
Gök Tanrı İnanıcı	12	17	4	8
İkili Teşkilat	17	18	2	5
Yuğ	20	13	2	6
Ordu Millet	11	15	-	12
Balbal	20	14	5	5
Toplam	174	148	27	60

Ön test ve son test verilerine ait Tablo 2 ile Tablo 3 incelendiğinde; anahtar kavramlara yönelik istatistiklerde olumlu sonuçlar gözlenmektedir. Nitekim kavram öğretimi açısından önemli bir kategori olan *bilimsel bilgi içeren cümle* kategorisinde tüm anahtar kavramlarda konu anlatımı sonrasında ciddi bir artış olmuştur. *Bilimsel olmayan veya yüzeysel bilgi içeren cümle* kategorisinde ön testte toplam 69 cümle üretilmiş, balbal ve kurgan kavramlarıyla ilgili hiç cümleye rastlanmamıştır. Son teste bakıldığında cümle sayısı 148' e yükselmiş ve tüm

kavramlar için cümle yazılmıştır. *Kavram yanılması içeren* cümlelerin sayısı ön testte 216 iken son testte istendik bir sonuç elde edilmiş ve toplam sayı 27'ye düşmüştür. Bu durum öğrencilerin kavramlara yönelik yanlış anlamlandırmalarının giderildiğini göstermektedir. Ön testte öğrencilerin kelime üretmekte zorlandığı ve 28 tane kavram yanılması içeren cümle kurdukları balbal kavramında son testte kavram yanılması içeren cümlenin olmaması gayet önemli ve olumlu bir bulgudur. Üst düzey öğrenme becerilerinin işe koşulduğu ve kavramı doğru anlamlandırma boyutunun daha net ölçüldüğü cümle yazma noktasında öğrencilerin konu anlatımı öncesi zorlandıkları ve aşına olmadıkları kavramları cevapsız bıraktıkları tahmin edilmektedir. Son test verilerine bakıldığında cevapsız bırakılan cümle sayısının 115'ten 60'a düştüğü görülmektedir. Buradan yola çıkarak öğrenme düzeyi arttıkça kavramlara yönelik anlamlandırmanın kolaylaştığı ve öğrencilerin ifade becerilerinin geliştiği söylenebilir. Sonuç olarak her iki tablodaki sayısal veriler genel anlamda öğrencilerin bilişsel yapılarında olumlu yönde bir kavramsal değişim süreci yaşandığını göstermektedir.

Tablo.5. Ön test Verilerine Göre Elde Edilen İlgili Cümlelere Ait Bazı Örnekler

Anahtar Kavramlar	Bilimsel Bilgi İçeren Cümle Örnekleri	Bilimsel Olmayan veya Yüzeysel Bilgi İçeren Cümle Örnekleri	Kavram Yanılgısı İçeren Cümle Örnekleri
KUT İNANCI	---	-Kut inancı Türkler 'de yaygındır. -Eski milletlerde kut inancı hakimdir.	-Eski milletlerin taptığı tanrıdır. -Bu inanışta kurtlara inanılır.
KURULTAY	-Devlet ileri gelenlerinin toplandığı toplantıdır. -Resmî kararlar alma işidir.	-Eski dönemlerde padişahlık seçimidir. -Bugün kurultay toplandı.	-Türklerde aile toplantısıdır. -Adalet işleri yapan mahkemedir.
TÖRE	-Töre toplumsal bağları güçlendirir. -Gelenek ve göreneklerimize uygun olan kurallar.	-Törelere bağlı ülkeyiz. -Bu durum bizim töremize uygun değildir.	-Törende konuşma yapıldı. -Türemiş kelimeleri öğrendik.
KURGAN	---	---	-Kurgan bir çadır türüdür. -Kurban Bayramı yaklaşıyor.
GÖK TANRI İNANCI	-Bir tek tanrıya inanmaktır. -Gökyüzündeki Tanrıya denir.	-Eski dönemlerdeki insanlar gökyüzüne inanırlardı. -Gök tanrı bir Moğol inancıdır.	-Eski insanlar bulutlara taparlardı. -Gökyüzünün karanlık olmasını ifade eder.
İKİLİ TEŞKİLAT	---	-İki kişilik teşkilat kurduk -İkili teşkilat çok güçlü bir sistemdir.	-İki kişinin yaptığı savaştır. -Emniyet güvenliğimizi sağlar.
YUĞ	---	---	-Bebeklerin ağlamasına yuğ denir.

			-Bir kişiyi kötülemek için kullanılan sözlerdir.
ORDU MİLLET	-Her yaştan kişinin savaşması -Vatanı koruma işidir.	-Askerler bizim için savaşıyor. -Savaşta herkesin canı yandı.	-Ordu millet toplandı. -Vatanı koruyan ordu birliğidir.
BALBAL	-Bir tür mezar taşıdır.	---	-Savaşlarda kullanılan kalkan türüdür. -Çok şanslı kişilere balbal denir.

Tablo 6. Son Test Verilerine Göre Elde Edilen İlgili Cümlelere Ait Bazı Örnekler

Anahtar Kavramlar	Bilimsel Bilgi İçeren Cümle Örnekleri	Bilimsel Olmayan veya Yüzeysel Bilgi İçeren Cümle Örnekleri	Kavram Yanılgısı İçeren Cümle Örnekleri
KUT İNANCI	-Ülkeyi yönetme yetkisidir. -Yöneticilerin kutsal olarak görevlendirildiklerine duyulan inançtır.	-Türklerde kut yetkisi çok önemlidir. -Cumhurbaşkanının da kut yetkisi vardır.	-Ülkeyi yöneten kişiye denir. -Kut inancı yetkili bir inançtır.
KURULTAY	-Karar alınan meclistir. -son kararları kağan verirdi. -Yılda 2-3 kez toplanırdı.	-Toplum için yapılan kapalı alanlardaki konuşma. -Önemli kişilerin bulunduğu yer.	-Devletlerin bir araya gelip meclis kurası -Siyasi görüşlerin söylendiği yer.
TÖRE	-Yazısız kurallardır. -İlk defa Uygurlar döneminde yazılı hale getirildi.	-Devlet yazısız kuralları açıkladı. -Eski devletlerdeki ortak alışkanlıklardır.	-Annem töreye göre evlenmiş. -Bir toplulukta yetişmiş ve büyütülmüş olanlar.
KURGAN	-Önemli kişiler için yapılan mezarlardır. -Ölen kişi eşyaları ile birlikte gömülürdü.	-Manevi değeri çok yüksek olan yapılarıdır. -Öldürülen askerlerin gömüldüğü mezardır.	-Ölüler için yapılan törendir. -Kişilerin en sevdiği eşyalarının gömüldüğü odadır.
GÖK TANRI İNANCI	-Gök Tanrı inancında tanrı tektir. -Bu inanca göre tanrı sonsuz güçtedir.	-Eski Türklerde Gök tanrı inancı yaygındır. -Savaş zamanında Gök Tanrı'ya dua edilirdi.	-Gökyüzündeki güneş, ay ve buluta inanılmasıdır. -Göktürkler 'de görülen genel bir dindir.
İKİLİ TEŞKİLAT	-Bir devletin doğu-batı olarak ikiye ayrılarak yönetilmesidir.	-Bir devleti ikiye ayırıp yönetmek.	-İki kişinin iki yurdu yönetmesidir.

	-Kağan ve Yabgu yönetici olarak bulunurdu.	-Eskiden ülkeyi iki kişi yönetirdi.	-Eski Türk'lerde millet ikiye bölünmüştü.
YUĞ	-Ölen kişinin ardından yapılan cenaze törenidir. -Yoğ veya yığ da denirdi.	-Cenaze törenine gittim. -Sevilen kişiler için söylenen ağıtlardır.	-Önemli törenlerdir. -Ölen kişi için kurban kesmek.
ORDU MİLLET	-Eski Türklerde her yaşta bireyin savaşa hazır olmasıdır. -Kadın-erkek, çocuk herkesin vatani korumasıdır.	-İnsanın ülkesini savunmasıdır. -Türklerde ordu millet anlayışı vardır.	-Ordu millet kuruldu. -Eskiden Türkler ordu millet sistemini kullanırdı.
BALBAL	-Ölen kişinin hayattayken öldürdüğü kişi sayısı kadar dikilen heykellerdir. -Kahramanlık göstergesi kabul edilir.	-Ölülerin mezarına dikilen taş. -Kurganın başında bir sürü balbal var.	-Değişik türde olan mezar taşı. -Ölen kişinin gömüldüğü yere denir.

5.BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde yapılan araştırmanın sonuçlarına ilişkin sonuç, tartışma ve öneriler yer verilmiştir.

5.1 Sonuçlar ve Tartışma

6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi “Tarihe Yolculuk” ünitesinde yer alan kavramlara yönelik bilişsel yapılar nelerdir? probleminin araştırıldığı bu çalışmada alt problemlere ilişkin elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Anahtar kavram olarak verilen “**kurultay**” kavramına öğrenciler tarafından ön testte 81 son testte 97 olmak üzere toplam 178 cevap kelime üretilmiştir. Ön testte en yüksek kesme noktası olan 20 ve yukarısını kapsayan değer aralığında kurultay kavramı yer almazken son testte en yüksek frekansa sahip kavramlar arasında yer almış ve söz konusu kesme noktasına dair oluşturulan kavram ağında ortaya çıkmıştır. Ön test verilerinde kurultay kavramına ilişkin en yüksek frekans yani öğrenciler tarafından en sık tekrarlanan kelime “*kurul*” kelimesi olmuş sonrasında “*at, toplantı, mahkeme, yardım, devlet, siyaset...*” kelimeleri üretilmiştir. Ön test verileri öğrencilerin kurultay kavramına yönelik kavram yanılgılarının olduğunu ve kelimenin okunuşundan dolayı “*kurul*” ve “*at*” sözcükleriyle basit şekilde ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Ders anlatımı ve sonrasında kavram öğretimine yönelik uygulanan teknikler neticesinde son testte daha anlamlı ve bilimsel doğruluğu yüksek kelimeler ortaya çıkmıştır. Nitekim en yüksek kesme noktası aralığında kurultay kavramının “*meclis*” kelimesiyle ilişkilendirilmesi önemli bir gelişmedir. Sonraki aralıklarda *toplantı, önemli mesele, karar, devlet* gibi kelimeler üretilerek kurultay kavramını tanımlayıcı bilgilerin kazanıldığı; *kağan, hatun, danışma, sosyal, ekonomik, siyasi* gibi kelimeler ise kurultay kavramının daha ayrıntılı açıklamasına yönelik ifadeler olması yönüyle olumlu sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir.

Anahtar kavram olarak verilen “**kut inancı**” kavramına bakıldığında ön testte 104 son testte 89 olmak üzere toplam 193 kelime üretilmiştir. Ön test olarak uygulanan KİT verileri doğrultusunda oluşturulan kavram ağları incelendiğinde kut inancı frekansı en yüksek kavramlar arasında yer almış ve en üst kesme noktası olarak belirlenen KN 20 ve yukarısında ortaya çıkmıştır. Son test sonuçlarına göre ise bir alt kesme noktası olan KN 19-11 aralığında belirlemiştir. Ders anlatımı öncesinde öğrencilerin ön bilgilerini yoklamak amacıyla uygulanan Kelime İlişkilendirme Testinde kut inancı kavramı için en çok tekrarlanan cevap *inanç kelimesi* olmuştur. Bu cevap kut inancı kavramında yer alan inanç kelimesinin ipucu görevi gördüğünü

ve öğrencilerde en kolay çağrışım yapan kelime olduğunu ispatlamaktadır. Diğer kesme noktalarında üretilen *güneş, ay, kurtlara inanmak, kuta inanmak bir şeye inanmak* cevapları da anahtar kavramın bilimsel tanımından uzak ve kavram yanılgısı içeren kelimelerdir. Ders anlatımı ve etkinlikler sonrası uygulanan son test mahiyetindeki KİT sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin diğer kavramlara nazaran kut inancı kavramına yönelik kelime üretmekte yine zorlandıkları ancak kavram yanılgılarının büyük oranda giderildiği görülmektedir. Öğrenciler *yetki, inanç, ülke yönetimi, yönetme, hükümdarlık* gibi cevaplarla kut inancı kavramını tanımlayabilecek; *kutsal kan, yiğit, lider, kağan, Gök Tanrı* gibi cevaplarla da kut yetkisi verilecek kişilerin taşıması gereken özellikler ile kut inancının kaynağına dair doğru öğrenmeler gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır.

“**Gök Tanrı inancı**” anahtar kavramı için öğrenciler tarafından ön testte 86 son testte 95 toplam 181 cevap kelime üretilmiştir. En sık tekrarlanan cevap *inanç* kelimesi olmuştur. Kut inancı kavramında olduğu gibi bu anahtar kavramda da *inanç* kelimesi ipucu niteliğinde olmuş ve kut inancı kavramıyla ortak ilişkilendirme yapılmıştır. KN 19-11 aralığında *tanrı, inanç, gök/gökyüzü* gibi basit cevapların verilmesi öğrencilerin bu kavrama dair ön bilgilerinin yetersiz olduğunu gösterirken, en alt kesme noktası olan KN 4-1 aralığında üretilen *ay, yıldız, mavi, yukarı, hava olayı, zeus* gibi cevaplara bakılarak kavram yanılgılarının mevcut olduğu söylenebilir. Son test verileri doğrultusunda oluşturulan kavram ağlarında Gök Tanrı inancı kavramı KN 19-11 aralığında ortaya çıkmış; *tek, inanç ve tanrı cevapları* ile ilişkilendirilmiştir. Diğer alt kesme noktası aralıklarında verilen cevaplara bakıldığında *sonsuz, güç, yaratıcı, tapmak* gibi doğru ilişkilendirmelerin yanı sıra *ay, bulut, ruh, Allah, savaş* gibi kavram yanılgısı taşıyan ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu durum Gök Tanrı inancı kavramının öğrenciler tarafından öğrenildiği ancak soyut özellikte bir kavram olmasından dolayı tanımlama ve ifade etmede güçlük yaşadıkları düşünülmektedir.

Anahtar kavram olarak verilen “**ikili teşkilat**” kavramına ders anlatımı öncesinde uygulanan Kelime İlişkilendirme Testinde 79 sonrasında uygulanan testte ise 101 olmak üzere 180 cevap kelime üretilmiştir. Ders anlatımı sonrasında uygulanan KİT sonuçları hedeflenen doğrultuda gerçekleşmiş ve ilk teste göre artmıştır. Her iki testte de en yüksek kesme noktasında yer almayan kavram KN 19-11 aralığındaki kavram ağlarında ortaya çıkmıştır. Anlam ve doğruluk bakımından incelendiğinde ikili teşkilat kavramı ön teste öğrenciler tarafından en çok *savaş* kelimesi ile ilişkilendirilmiştir. Sonraki aralıklarda iki kelimedenden oluşan bu kavramın bileşenlerinden yola çıkarak *iki, iki kişilik, teşkilat, grup* gibi yüzeysel bağdaştırmalar yapıldığı

görülmektedir. En alt kesme noktası aralığında *ikili ordu, yardımlaşma, inşaat, takım, çete* gibi kavram yanılığısı içeren cevaplar verilmiştir. Son test sonuçlarına bakıldığında ise en yüksek frekansa sahip kelime *doğu-batı* olmuştur. Bu cevap öğrencilerin bilişsel yapılarında ikili teşkilat kavramının tanım bilgisinin oluştuğunu gösterirken diğer aralıklarda üretilen *ülke, kardeş, kağan, yabgu, yönetim, taht, sistem* gibi kelimeler kavram yanılığlarının giderildiği ve açıklama düzeyinde bilgiye ulaştıklarını ortaya koymaktadır. İkili teşkilat kavramına verilen cevapların toplam frekans değerlerinin yüksek olmasından dolayı iki kelimedenden oluşan kavramların zihinsel çağrışımı kolaylaştırdığı görülmektedir.

Anahtar kavram olarak verilen “**töre**” kavramına bakıldığında ön test ve son test frekanslarında istenen yönde artış olduğu gözlenmektedir. Nitekim ön testte 88 kelime üretilmişken son testte 107 kelime üretilmiştir. Töre kavramı öğrencilerin ilişkilendirmekte zorlandıkları bir kavram olmuştur. Ön test sonuçlarında ilk iki kesme noktası aralığında yer almayan töre kavramı KN 10-5 aralığında ortaya çıkmış ve en fazla tekrar edilen cevap *tören* kelimesi olmuştur. Kelimenin okunuşundan dolayı bir çağrışım olurken ön bilgilerin yetersiz olduğunu göstermiştir. KN 4-1 aralığında *bayram, kutlama, marş, müzik, dans, kalabalık* gibi yanlış ilişkilendirmeler devam etmiştir. Ders anlatımı sonrasında uygulanan son test sonuçlarında ikinci kesme noktası aralığında yani KN 19-11’de töre kavramı ortaya çıkmış ve en yüksek frekanslı olarak *gelenek/ görenek, yazısız kurallar* cevapları verilmiştir. Bu durum kavram yanılığlarının büyük ölçüde giderildiğini göstermesi açısından önemlidir. Alt kesme noktası aralıklarında üretilen *kurallar, kanun, adetler, Uygurlar, ortak, alışkanlık* gibi kelimeler öğrencilerin töre kavramını öğrenip tanımlayabilecek bilgi seviyesine ulaştıklarını göstermektedir.

“**Ordu millet**” anahtar kavramına dair öğrenciler tarafından ön testte 90 cevap kelime üretilmişken son testte frekans değerlerinde azalma olmuş ve 82 kelime üretilmiştir. Ön test sonuçlarına bakıldığında KN 19-11 aralığında *millet, savaş ve ordu* kelimeleri ile KN 10-5 aralığında ise *kalabalık, vatan, asker* cevapları verilmiştir. Bu cevaplar katılımcıların ordu millet kavramına aşina olduklarını ve bu kavrama yönelik ön bilgilere sahip olduklarını göstermektedir. Yine KN 4-1 aralığında ilişki kurulan *Türk, sivil, toplum, vatandaş, silah, birlik beraberlik, bayrak* gibi cevaplar bu tespiti doğrulamaktadır. Son test sonuçları değerlendirildiğinde KN 10-5 aralığında ilk defa ortaya çıkan ordu millet kavramı *ordu, toplum, vatan, savaş, birlik beraberlik, millet, silah* cevapları verilmiştir. KN 4-1 aralığında ise *herkes, vatan, kadın, erkek, eli silah tutmak, asker, devlet, halk, Çanakkale* cevapları üretilmiştir.

Sonuç olarak öğrenciler ordu millet kavramına yönelik olarak ders anlatımı öncesinde tanımlayabilecek seviyede ön bilgiye sahipken ders anlatımı sonrasında bilgi seviyeleri artmış ve kavramın açıklamasını yapabilecek seviyeye ulaştıkları söylenebilir.

Anahtar kavram olarak verilen “**kurgan**” kavramına bakıldığında ön testte 74 son testte 91 olmak üzere 165 cevap kelime üretildiği görülmektedir. Ön test sonuçlarında ikinci kesme noktası olan KN 19-11 aralığında *kurban* kelimesiyle ilişkilendirilen kurgan kavramı için KN 4-1 aralığında kan, kurgu, kuş, yardım, kavram, kuran kişi barınak gibi cevaplar verilmiştir. Bu cevaplar öğrencilerin kurgan kavramını daha önce duymadıklarını ve bu kavrama dair yanlış ilişkilendirmeler yaptıklarını göstermektedir. Ders anlatımı sonrasında uygulanan test sonuçlarında ilk kesme noktasında KN 19-11 aralığındaki kavram ağında ortaya çıkan kurgan kelimesine dair en yüksek frekanslı cevap *mezar* kelimesi olmuştur. Öğrenciler artık kurgan kavramını tanımış, diğer alt kesme noktası aralıklarında verdikleri *ölü, ölüm, büyük mezar, önemli insan, toprak, manevi, ahiret inancı, iç mezar* gibi cevaplarla kavramın anlamını açıklayabilecek düzeyde bilgiye sahip olduklarını düşündürmektedir.

“**Balbal**” anahtar kavramına verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin ön testte 70 cevap kelime ürettiği görülmüştür. En yüksek frekansa sahip olarak bal kelimesiyle ilişkilendirme yapılmasına bakılarak kavramın öğrencilere yabancı geldiği ve kelimenin okunuşundan yola çıkarak bir ilişkilendirme yaptıkları söylenebilir. Diğer kesme noktalarında tatlı, pasta, kahvaltı, çikolata, şanslı, balaban gibi anahtar kavramın bilimsel tanımından uzak cevaplar verilmiştir. Ders anlatımı ve etkinlikler ve sonrasında istenen düzeyde gelişme görülmüş, en güçlü ilişkilendirme heykel kelimesi ile yapılmıştır. Alt kesme noktalarında mezar, sayı, kahramanlık, taş, mezar taşı, düşman, insan, kişi gibi cevapların verilmesi balbal anahtar kavramının öğrenciler tarafından öğrenildiğini göstermektedir.

Anahtar kavram olarak verilen “**yuğ**” kavramı ön testte toplamda en az cevap üretilen kavram olmuştur. Öğrencilerin daha önce duymadığı ve günlük kullanımdan uzak olan bu kavram *bağırarak, hakaret, yağ, yoğurt, yay, yurt, göl, dağ, yığın* gibi bilimsel tanımdan uzak yanlış içerikli kelimelerle ilişkilendirilmiştir. Son testte 91 frekansla nicel olarak gözlenen ilerleme nitel olarak da gerçekleşmiştir. En yüksek kesme noktası KN 20 ve yukarısı aralığında ortaya çıkan kavram *cenaze ve tören* kelimeleri ile anlamsal yönden doğru bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Ayrıca diğer aralıklarda verilen *ölü, ölüm ağıt, ahiret, yemek, kurban* gibi cevaplar ise yuğ kavramının ayrıntılı tanımını yapabilecek seviyeye ulaştıklarını göstermiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ile öğrencilerin bilişsel yapısında hedeflenen konuya dair hangi kavramların olduğu ve kavramlar arasında nasıl bir ilişkilendirme yapıldığı ile mevcut kavram yanılgıları ön test ve son test şeklinde uygulanan KİT aracılığı ile tespit edilmiştir. Ayrıca iki test arasındaki farklara bakılarak kavramsal değişim süreci gözlenmiştir. Buradan hareketle KİT' in kavram öğretim sürecinde kullanılabilecek etkili bir ölçme değerlendirme aracı olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim alan yazında bulunan tez ve makaleler de bu sonucu desteklemektedir. Paşaoğlu Koçak (2019) tez çalışması sonucunda sosyal bilgiler ve diğer derslerde öğrencilerin öğrenme stilleri göz önünde bulundurulduğunda kavram öğretiminin daha başarılı olacağını ve Kelime İlişkilendirme Testinin sosyal bilgiler dersi öğretim sürecinde daha fazla kullanılması önerisinde bulunmuştur. Çavuş (2019) çocuk hakları konusunda kavramlar yoluyla öğrencilerin bilişsel yapılarını incelemeyi amaçladığı tez çalışmasında öğrencilerin yaş özelliklerinin kavramsal çağırışını etkilediğini öne sürmüştür. Gençoğlu (2019) ise yüksek lisans çalışmasında KİT'i tek seferde uygulamış ve ulaştığı bulgular doğrultusunda konuya dair öğrencilerin bilişsel yapısını yoklamıştır; ancak KİT'in tek seferlik uygulanması yerine ön test-son test şeklinde uygulanmasının kavramsal değişim sürecini gözlemeye daha fazla katkı sağlayacağını vurgulamıştır.

Akaman (2016), ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinin Atatürk İlkelerine ilişkin bilişsel yapılarını incelemeye çalıştığı makalesinde Kelime İlişkilendirme Testi ile öğrencilerin kavramlara yükledikleri yanlış anlamları tespit edip bu yanılgıların düzeltilerek öğrencilerde oluşan olumsuz algıların değiştirilebileceği belirtmiştir. Çetin vd. (2022) makalesinde ortaokul 6.,7. ve 8. Sınıf öğrencilerine yönelik bir araştırma yapmış ve her sınıf seviyesinde verilen cevapların nitelik ve nicelik yönünden farklılaştığını gözlemlemiştir. Yavaş (2021) ise çalışmasında politik ve tartışmalı kavramların öğretiminde erken yaşlardan itibaren başlanmasının daha faydalı olacağını belirtmiştir. Bu çalışmalar da gösteriyor ki kavram öğretiminde hedeflenen kavramların soyut/somut oluşu, günlük hayata yakın/ uzak oluşu ve katılımcıların yaş seviyeleri cevaplar üzerinde aynı zamanda da kavram öğretim sürecinde etkili olan faktörlerdir.

Ön test ve son test verilerine göre öğrencilerin anahtar kavramlarla ilgili kurduğu cümleler belirli kategorilerde sınıflandırılarak incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında kavram öğretimi açısından önemli bir kategori olan bilimsel bilgi içeren cümle kategorisinde tüm anahtar kavramlarda konu anlatımı sonrasında ciddi bir artış olduğu gözlenmiştir. Cevapsız cümle sayısı ön testte 115 iken son testte 65'e düşmüştür. Kavram yanılgısı içeren cümlelerin

sayısı ön testte 216 iken son testte istendik bir sonuç elde edilmiş ve toplam sayı 27'ye düşmüştür. Bu durum öğrencilerin kavramlara yönelik yanlış anlamlandırmalarının giderildiğini göstermektedir. Sonuç olarak cümlelerin analizleri öğrencilerin konu anlatımı öncesinde kavramlar arasında bağ kurma noktasında zorlandıkları ve kavram yanlışları nedeniyle bilimsel olmayan cümleler kurdukları gözlenmektedir. Konu anlatımı sonrasında ise cümle sayılarında olumlu yönde artış ve azalmalar gerçekleştiğine bakılarak öğrenme düzeyinin arttığı ve kavramsal değişim sürecinin yaşanmasından dolayı öğrencilerin kavramlar arası doğru bağlantılar kurmuş oldukları söylenebilir.

5.2 Öneriler

Sosyal Bilgiler dersi “Tarihe Yolculuk” ünitesi ile öğrencilerin bilişsel yapılarının ve kavramsal değişim süreçlerinin incelendiği bu çalışmada elde edilen verilerden yararlanarak aşağıda yer alan önerilerde bulunulmuştur.

- Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin kavramakta zorlandığı özellikle soyut nitelikli ve birden çok kavram içeren diğer konularla ilgili de çalışmalar yapılabilir.
- Kavram öğretim sürecinde öğrencilerin ön bilgileri mutlaka kontrol edilmeli ve süreçte öğrencilerin yaş özelliklerine uygun öğretim yöntemleri belirlenmelidir.
- Ders kitabı tek başına yeterli olmadığından öğretmenler her sınıf için öğrenci seviyelerini göz önünde bulundurarak kavram haritaları, kavram bulmacaları, kavram karikatürleri, anlam çözümlene tabloları gibi öğretim materyalleri hazırlayarak hem dersi eğlenceli hale getirip hem de konuların öğrenilmesini kolaylaştırabilir.
- Kavram öğretimi üzerindeki etkililiği dikkate alınarak Kelime İlişkilendirme Testi hem tanılama hem de değerlendirme amaçlı olarak sosyal bilgiler başta olmak üzere tüm derslerde sıkça kullanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, V. (2022). *Ortaokul Öğrencilerinin Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi Yoluyla İncelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Aksoy, E. (2022). *Öğrencilerin Atatürk İlkelerine Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Aracılığı ile Belirlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Bahar, M., Johnstone, A.H., ve Sutcliffe, R.G. (1999). Investigation Of Students' Cognitive Structure İn Elementary Genetics Through Word Association Tests, *Journal of Biological Education*, 33:3, 134-141.
- Bahar, M., ve Kılıçlı, F. (2001). *Kelime ilişkilendirme testi yöntemi ile Atatürk ilkeleri arasındaki bağların araştırılması*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Bahar, M. ve Özatlı, N. S. (2003). Kelime İletişim Test Yöntemi ile Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Canlıların Temel Bileşenleri Konusundaki Bilişsel Yapılarının Araştırılması, *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 75–85.
- Balcı, M. (2019). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İlk Türk Devletleri Hakkındaki Algularının Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Aracılığıyla Belirlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Barth, J. L., ve Demirtaş A. (1997) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi Kaynak Üniteler*, Ankara. YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi.
- Candan, A. S. (2004). *Kavramlar. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*, Sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf programı.
- Çağlayan, Ç. (2006). *Sekizinci Sınıf Fen Bilgisi Dersi Genetik Ünitesinin Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Kavram Kazanmalarına Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavuş, S. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Çocuk Hakları Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının İncelenmesi Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2019). Sosyal Bilgiler Dersi “Demokrasinin Serüveni” Ünitesi ile Öğrencilerin Bilişsel Yapılarının ve Kavramsal Gelişim Süreçlerinin İncelenmesi, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(1), 56–86.
- Çetin, N. (2018). Türk Töresinde Askerliğin Yeri ve Türkiye’de Askerliğe Bakış Açısında Meydana Gelen Değişmeler, *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 161–175.
- Çetin, T., Yel, Ü. ve Tahiroğlu, M. (2022). Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Ortaokul Öğrencilerinin İpek Yolu Kavramına İlişkin Bilişsel Yapılarının Belirlenmesi, *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 87-109.
- Çoban, A. ve Temir, M. (2022). Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi Konusunda Yapılmış Bilimsel Çalışmaların Analizi, *The Journal of International Educational Sciences*, 31(31), 69–76.
- Çoban, H. (2018). *Eski Çağ Türklerinin Anadolu'daki İzleri Kurganlar The Kurgans As The Traces Of The Ancient Turksın Anatolia*, Current Debates in History & Politics, 6, 285.
- Demirkaya, H., Köç, A., ve Ünal, O. (2020). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Osmanlı ve Fetih Kavramlarına İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi Yoluyla Analizi, *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 39(2), 45-63.
- Doğanay, A. (2002). “*Sosyal Bilgiler Öğretimi*”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, PegemA Yayıncılık.

- Doğanay, A. (2008). *Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi*. 17(2), 77–96.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara.
- Dumanlı, E. (2015). *Kavram Haritalarının Erişi ve Kalıcılığa Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dündar, H. (2011). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi (2. Baskı, s.309-342)*. Pegem Akademi.
- Ercan, F., Taşdere, A. ve Ercan, N., (2010). Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Bilişsel Yapının ve Kavramsal Değişimin Gözlenmesi, *Türk Fen Eğitimi Dergisi (2)*, 136-154.
- Erdal, G. (2021). Geleneksel Türk Sirki ve Eski Türklerde Şenlik Geleneği, *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5, 20–31.
- Er Tuna, Y. (2018). Tarih ve Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Atatürk İlkelerine İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığı ile Belirlenmesi, *Turkish History Education Journal*, 7(1). <https://doi.org/10.17497/tuhed.342546>
- Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalıcı Yay.
- Gagne, R. M., (2005). *Principles Of Instructional Design (5th Ed.)*. CA: Wadsworth Thomson.
- Genç, R. (2002). *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, TTK Yay.
- Gençoğlu, S. E. (2019). *6. Sınıf Öğrencilerinin Doğal Afetlere Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi (Kit) Yoluyla İncelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Niğde Üniversitesi.
- Kafesoğlu, İ. (1993). *Türk Milli Kültürü.*, Boğaziçi Yay.
- Kan, A. (Ed.), (2019). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (12. Baskı)*, (Anı).
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara. Nobel Yayınları
- Keogh, B., & Naylor, S. (1999). *Conceptcartoons, teachingandlearning in science: an evaluation*, *International Journal of ScienceEducation*, 21 (4), 431-446.
- Kılıç Avan, Ş. ve Kalenderoğlu, İ. (2018). *Yabancı Öğrencilerin Kelime İlişkilendirme Testi ile Türk Kültürü Konusundaki Bilişsel Yapılarının Belirlenmesi*, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 7(19), 51–64.
- Koca, S. (2002). *Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Türkler (3), Yeni Türkiye Yayınları.
- Korkmaz, G. (2023). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanında Yer Alan Kavramlara İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi ile Belirlenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans], Fırat Üniversitesi.
- Kostova, Z., & Radoynovska, B. (2008). Word Association Test For Studying Conceptual Structures Of Teachers And Students, *Bulgarian Journal of Science and Education Policy (BJSEP)*, 2(2), 209-231.
- Köseoğlu, F., Atasoy, B. vd., *Yapılandırıcı Öğrenme Ortamı İçin Bir Fen Ders Kitabı Nasıl Olmalı*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- Mandler, J. M. (2012). *On the Spatial Foundations of the Conceptual System and Its Enrichment*. *Cognitive Science*, 36(3), 421–451.

- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5. Sınıflar)*. MEB.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. MEB.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis (2nd Ed.)*, Thousand Oaks, London: Sage Publications.
- Nartgün, Z. (2006). *Fen ve Teknoloji Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme*. M.Bahar (Ed.), Fen ve teknoloji öğretimi (s:355-415). Ankara: Pagema Yayıncılık.
- Naylor, D. T. ve R. D. (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*. Rondon House.
- Ögel, B. (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, MEB.
- Ögel, B. (2002). “Devlet Meclisi ve Kurultay”, *Türkler Ansiklopedisi* (Vol. 2, pp. 874–887). Yeni Türkiye Yayınları.
- Ögel, B. (2003). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. TTK Yay.
- Özmen, H. ve Demircioğlu, G. (2003). Asitler ve Bazlar Konusundaki Öğrenci Yanlış Anlamalarının Değerlendirilmesinde Kavramsal Değişim Metinlerinin Etkisi, *Milli Eğitim Dergisi*, 159.
- Özmen, H. (2007). *The effectiveness of conceptual change text in remediating high school students’ alternative conceptions concerning chemical equilibrium*, *Asia Pasific Education Review*, 8(3), 413–425.
- Paşaoğlu Koçak, Ö. (2019). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme Stiline Göre Yapılan Eğitim Faaliyetlerinin Öğrencilerin Kavramsal Gelişim Sürecine Etkisi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Quillen, I. J. ve H. L. A. (1961). *Education for social competence: The social studies in the secondary school*, Scott, Foresman.
- Safran, M. (2008). *Sosyal bilgiler öğretimine bakış. Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*, Pegem Yayınları, Ankara.
- Safran, M. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretimi (3)*, PegemA yayıncılık.
- Sencar, S. & E. A. (2004). Factors Mediating the Effect of Gender on Ninth-Grade Turkish Students’ Misconceptions Concerning Electric Circuit, *Journal of Research in Science Teaching*, 41(6), 603–616.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya* (25. Baskı) Ankara: Gazi.
- Sert, A. E. (2021). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Sorunlara İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi İle İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. T.C. Fırat Üniversitesi.
- Sönmez, V. (1998). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, S. (2020). *Sosyal Bilgiler Eğitimi, Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Anı.
- Tay, B. ve Öcal, A. (2015). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem yayıncılık.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Tokcan, H. (2017). Determining the Turkish World Perceptions of Candidate Social Studies Teachers through Word Association Test, *Universal Journal of Educational Research*, 5(8), 1386–1395. <https://doi.org/10.13189/ujer.2017.050812>

- Tokcan, H. ve Yesari, B. (2019). Kavram Bulmacalarının 6. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Başarısına Etkisi, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(2), 523–534.
- Turan, M., ve Boyraz, Z. (2004). Öğretim Materyali Olarak Kavram Haritaları, *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 123-128.
- Ülgen, G. (2001). *Kavram Geliştirme* (3.baskı). Pegema Yayıncılık .
- Ültanır, G. (2003). Eğitim ve Kültür İlişkisi-Eğitimde Kültürün Hangi Boyutlarının Genç Kuşaklara Aktarılacağı Kaygısı, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 291–309.
- Varol, A. (2020). *Değerler Eğitimi Dersinin İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Değer Algularına Etkisinin Kelime İlişkilendirme Testi Ve Resim Çizimleri Aracılığıyla İncelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.
- Welton, D. A., ve Mallan, J. T. (1999). *Children and Their World: Strategies for Teaching Social Studies*. U.S.A.
- Yel, S., Şimşek, A. ve Kaya, B. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (M. Safran, Ed.), PegemA Yayıncılık.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskıdan Tıpkı 11. Baskı), Ankara; Seçkin, 239-240.
- Yılmaz, A. (2020). Bilişsel Yapı, Bilişsel Stil ve Öğrenilmiş Güçlülük Arasındaki İlişki, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 53–65.
- Yılmaz, H. (2019). *5.Sınıf Öğrencilerinin Türkiye'nin Bölgelerine Yönelik Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi (Kit) Yoluyla İncelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.

EKLER

Ek 1. Ders Planı

DERS PLANI

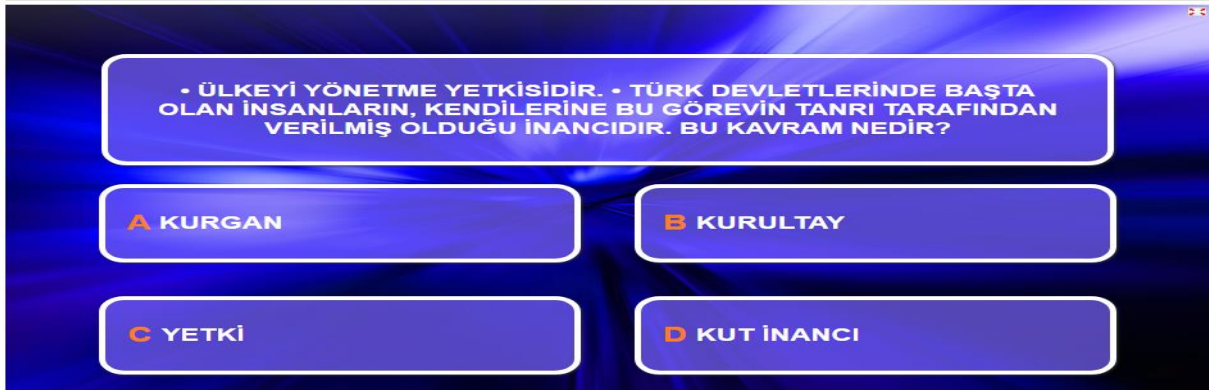
1.BÖLÜM	
DERS	Sosyal Bilgiler
SINIF	6. Sınıf
ÖĞRENME ALANI	KÜLTÜR VE MİRAS
KONU	Destan ve Yazıtlarda Türkler
SÜRE	40'+40'+40'+40'+40'+40'=240dk. 6 Ders
2.BÖLÜM	
Kazanımlar	SB.6.2.1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.
Değerler ve beceriler	Bu öğrenme alanı işlenirken kültürel mirasa duyarlılık değeriyle zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, soru-cevap, beyin fırtınası, tartışma, kavram haritaları, kavram karikatürleri, kavram bulmacaları, web üzerinden oyunlar, Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanır.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Akıllı Tahta, Sunu,

<p>Dersin İşlenişi</p>	<p>Dikkat çekme:</p> <p>Konargöçer kültüre ait çadır maketi ile sınıfa girilecek.</p> <p>Güdüleme:</p> <p>Bu dersimizde geçmişe yolculuk yaparak tarihte kurulan ilk Türk Devletleri ve onların kültür ve medeniyeti ile ilgili bilgileri öğreneceğiz denilecek.</p> <p>Derse geçiş:</p> <p>Bu ünitemizde yer alan kavramlar konunun anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Kavramlara geçmeden önce hazırlamış olduğum Kelime İlişkilendirme Testini cevaplandırmanız gerekmektedir. (Burada Kelime İlişkilendirme Testi ve nasıl cevaplandırılacağı konusunda bilgi verilecek.) Testler toplandıktan sonra ders kitabının konu girişinde yer alan harita öğrencilerle beraber incelenip Orta Asya'nın sınırlarını çizmeleri sağlanacak. Sonra Türklerin anayurdunun Orta Asya olduğu söylenerek buranın ikliminden ve coğrafi şartlarından bahsedilip bu şartların yaşam koşullarını nasıl etkilediği sorularak Türklerin sosyal, ekonomik, kültürel ve askeri hayatları hakkında çıkarımda bulunmaları sağlanacak. Akabinde ders kitabındaki konargöçer kültüre ait resimler incelenip sıra sizde bölümü yapılacak.</p> <p>Sonra tarih şeridi üzerinde ilk Türk devletlerinin kuruluş sırası incelenecek. Daha sonra destan yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanarak sırasıyla Hunlar-Köktürkler ve Uygurlar ile ilgili çıkarımda bulunmaları sağlanacak.</p> <p>2. ve 3.hafta ders saatlerinde belirlenen kavramlara yönelik sunu ve görsellerle ders anlatımı yapılacak. Her bir kavram için tahtada kavram haritaları oluşturulacak, kavram karikatürleri hazırlanacak ve learning apps üzerinden hazırlanan “Kim Milyoner Olmak İster?” (https://learningapps.org/watch?v=psy0bqg9a24), “Kavramları Eşleştirme” (https://learningapps.org/watch?v=pjxeigu0j24) ve “Kelime Bulmaca” (https://learningapps.org/watch?v=py6pndk2a24) oyunları ile kavram öğretimi pekiştirilecek. Sonraki derste anlam çözümlene tabloları ile kavramlara yönelik küçük bir değerlendirme çalışması yapılacak.</p> <p>En son ders kitabındaki konu ile ilgili bulmaca çözdürülecek ve anlamadıkları yerler varsa tekrar edilip konu ile ilgili sorular sorulup ders sonlandırılacak. Dersin sonunda Kelime İlişkilendirme Testi tekrar uygulanacak.</p> <p>Bireysel Öğrenme:</p> <p>Ders kitabındaki sıra sizde bölümleri bireysel yapılacak.</p>
------------------------	--

	Gurupla öğrenme:
3.BÖLÜM	
Öğrencilerden geri dönüt almak için bireysel ya da grup etkinlikleri kapsamında çeşitli sorular sorulabilir. EBA etkinlikleri ve Kazanım Testlerinden yararlanılabilir.	1-Orta Asya'daki coğrafi şartların Türklerin yaşantısına etkisi nedir? 2-İlk Türk devleti hangisidir? 3- Konargöçerlik ne demektir? 4- Kurultay ne demektir? 5- Balbal nedir?
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Türkçe dersi

Ek 2. Genel Ağda Hazırlanan Oyunların Görselleri

Kim milyoner Olmak İster? Oyunu:

Kavram eşleştirme Oyunu:

Kelime Bulmaca Oyunu:

Ek 3.Kelime İlişkilendirme Testi

KELİME İLİŞKİLENDİRME TESTİ

Sevgili öğrenciler bu form sizlerin İlk Türk Devletlerinin Kültür Medeniyeti hakkındaki algılarınızı ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıda verilen kavramların zihninizde oluşturduğu ilk çağrışımları ifade eden kelimeleri karşısındaki boşluklara yazmanız ve bununla ilgili 1 cümle kurmanız istenmektedir. Her bir kavram için 2 dakika süreniz vardır. Araştırmada elde edilen veriler başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Ayşe GÜVEN

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Sosyal Bilgiler Eğitimi
Yüksek Lisans Öğrencisi

Yaş: Cinsiyet: kız () erkek ()

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		
KUT İNANCI		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
KURULTAY		
KURULTAY		
KURULTAY		
KURULTAY		
KURULTAY		
KURULTAY		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
TÖRE		
TÖRE		
TÖRE		
TÖRE		
TÖRE		
TÖRE		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
KURGAN		
KURGAN		
KURGAN		
KURGAN		
KURGAN		
KURGAN		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
GÖKTANRI İNANCI		
GÖKTANRI İNANCI		
GÖKTANRI İNANCI		
GÖKTANRI İNANCI		
GÖKTANRI İNANCI		
GÖKTANRI İNANCI		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
İKİLİ TEŞKİLAT		
İKİLİ TEŞKİLAT		
İKİLİ TEŞKİLAT		
İKİLİ TEŞKİLAT		
İKİLİ TEŞKİLAT		
İKİLİ TEŞKİLAT		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
YUĞ		
YUĞ		
YUĞ		
YUĞ		
YUĞ		
YUĞ		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
ORDUMİLLET		
ORDUMİLLET		
ORDUMİLLET		
ORDUMİLLET		
ORDUMİLLET		
ORDUMİLLET		

Kavram	Çağrışım Yaptığı Kelime	Cümle
BALBAL		
BALBAL		
BALBAL		
BALBAL		
BALBAL		
BALBAL		

Ek.4. Ders Anlatımında Kullanılan Anlam Çözümleme Tablosu Örneği

Kavramlar	Özellikler/ Tanım								
	Önemli kişiler için yapılan büyük mezar	Öldürülen düşman sayısını gösterir.	Evrenin yaratıcısı olan tek tanrı vardır.	Yazısız toplum kuralları	Önemli kararların alındığı meclis	Kadın erkek herkesin vatani savunması	Cenaze töreni	Ülkeyi yönetme yetkisi	Ülkenin doğu-batı olarak ikiye ayrılarak yönetilmesi
Kurultay					<u>X</u>				
Ordu millet						<u>X</u>			
Kut inancı								<u>X</u>	
<u>Göktanrı</u> inancı			<u>X</u>						
Kurgan	<u>X</u>								
Balbal		<u>X</u>							
Yuğ							<u>X</u>		
İkili Teşkilat									<u>X</u>
Töre				<u>X</u>					

EK.5. Öğrenciler Tarafından Doldurulan Kavram Karikatürü Örnekleri

EK.6. Ders Anlatımında Sınıf Tahtasında Oluşturulan Kavram Haritası Örnekleri

